

LAUDATIO

pentru

acordarea titlului onorific

DOCTOR HONORIS CAUSA

al

UNIVERSITĂȚII DIN ORADEA

Domnului PROFESOR

Ladislau Gyémant

de la

Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca

"Concordia res crescunt"

ROMÂNIA
UNIVERSITATEA DIN ORADEA

In nomine

*Senatus Universitatis Varadiensis,
Praesidens Senatus Sorin Curiță,
Professor Publicus Ordinarius,*

*summo omnium plausu decrevit ut
excellenter atque illustrissimus vir,*

Professor Publicus Ordinarius

GYÉMÁNT LADISLAU

*Honoris Causa in Corpus Doctorum
huius Universitatis reciperetur.*

*In cuius rei fidem hoc Diploma ad omnium
quibus expedit notitiam conscribendum iussit.*

Datum **10.10.2013**

Urbs Varadinum

*Praesidens Senatus
Sorin Curiță*

*Rector Magnificus
Constantin Bungău*

482

"Concordia res crescunt"

ROMÂNIA
MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA DIN ORADEA
C.P. nr. 114, Oficiul Poștal 1, Str. Universității, nr. 1,
Oradea,
Telefon: +40 259 408113 sau 432830 Fax: +40 259
432789
rectorat@uoradea.ro; www.uoradea.ro

Nr. 16993 din 04.10.2018

Oradea, 04 octombrie 2018

Prof.univ.dr. Sorin CURILĂ
Președintele Senatului universității din Oradea,

Profesorului univ.dr. Ladislau GYÉMÁNT
Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca

Stimate domnule *Ladislau GYÉMÁNT*

Este o onoare să vă anunț că pe baza propunerii Consiliului Facultății de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării, Senatul universității din Oradea, a decis prin **Hotărârea de Senat nr. 36 din 28 iunie 2018**, să vă acorde titlul de **DOCTOR HONORIS CAUSA**, ca semn de apreciere pentru activitățile științifice și didactice, la fel ca și un semn de mulțumire pentru excelența dumneavoastră colaborare cu Departamentul de Relații Internaționale și Studii Europene din universitatea noastră.

Stimate domnule profesor Ladislau GYÉMÁNT vă informăm că Senatul universității din Oradea, cadrele didactice și studenții Departamentului de Relații Internaționale și Studii Europene vă invită să participați la ceremonia oficială de acordare a acestei distincții, miercuri 10 octombrie 2018, ora 10⁰⁰ în Aula Magna a Universității din Oradea.

Vă rugăm să acceptați considerațiile noastre respectuoase.

Cu stimă,

Președintele Senatului universității din Oradea

Prof.univ.dr. Sorin CURILĂ

ROMÂNIA
MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA DIN ORADEA
FACULTATEA DE ISTORIE, RELAȚII
INTERNAȚIONALE,
ȘTIINȚE POLITICE ȘI ȘTIINȚELE COMUNICĂRII
Str. Universității nr. 1, C.P. 114, O.P. 1, Oradea, Bihor

Ládislau Gyémant – istoricul abordărilor interdisciplinare

Pe istoricul Ladislau Gyémant l-am cunoscut încă din vremea studenției, când Academicianul Stefan Pascu, ce ținea cursul de *Demografie istorică*, ne recomanda în bibliografia recentă doi istorici, Aurel Radutiu și Ladislau Gyémant ai Institutului de Istorie din Cluj-Napoca, care erau preocupați de aspectele cantitative din studiul istoriei.

Mai târziu, lucrând cu profesorul Pompiliu Teodor, acesta îmi vorbea cu multă caldură despre cercetătorul Ladislau Gyémant, ca despre un cercetător cu multe perspective, care nu lăsa lucrurile neverificate și care face parte din generația istoricilor preocupați de Noua Istorie, care trebuie abordată interdisciplinar.

Legătura cu domnul Ladislau Gyémant s-a concretizat abia după 1990, când am participat la mai multe conferințe la Cluj-Napoca unde am avut bucuria să-l audiez. În calitate de domniei sale de decan al Facultății de Studii Europene, m-a invitat de asemenea, să iau parte la mai multe conferințe internaționale organizate în cadrul facultății pe care o conducea.

Însă, nu contactele personale cu domnul profesor Ladislau Gyémant mă determină să îl recomand pentru acordarea titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din Oradea, ci activitatea științifică de mare erudiție.

Aș menționa două lucrări de mare erudiție și de respirație intelectuală: *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848* (Editura Științifică, București, 1986); *Repertoriul izvoarelor statistice privind Transilvania 1690-1847*. (Editura Univers Enciclopedic, 1995, în colaborare cu Aurel Răduțiu) și mai ales *Conscripția fiscală a Transilvaniei din anul 1750* (Vol. 1, Partea I-II, peste

3.500 de pagini, Editura Enciclopedică, București, 2009), urmând să apară în 2018 volumul al III-lea)

Este co-autor la *Istoria Românilor* (Editura Enciclopedică, București, 2003, vol.VI și VII/1), la *Istoria României. Transilvania* (1997). Lui îi datorăm și una dintre cărțile de bază ale culturii române: *Ion Budai Deleanu, De originibus populorum Transilvaniae* (Ediție critică, traducere și note, Editura Enciclopedică, București, 1991).

O altă latură a preocupărilor domnului Ladislau Gyémant a fost studierea istoriei everilor din Transilvania: *Evreii din Transilvania* (Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2004) și la revista *Studia Judaica*.

Dincolo de portretul unui istoric de renume internațional, al unui profesor elegant, dar discret, adăugând încă un element sentimental, domnul Ladislau Gyémant fiind născut și format până la nivel liceal la Oradea, avem suficiente argumente pentru a-l așeza în galeria personalităților care fac cinste Universității din Oradea.

Prof. univ. dr. Ioan HORGA

Oradea, la 29 mai 2018

Decan

LAUDATIO

*în onoarea domnului Profesor Ladislau Gyémant
cu ocazia decernării titlului de*

DOCTOR HONORIS CAUSA

al Universității din Oradea

Consiliul Facultății de Istorie, Relații Internaționale și Științe Politice și ale Comunicării, la inițiativa Departamentului de Relații Internaționale și Studii Europene, a avut plăcerea să propună conducerii Universității din Oradea, onorarea cu titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității din Oradea, a domnului Profesor Ladislau Gyémant, dascăl, cercetător sau om al cetății, plecat din Oradea pentru a-și desărvârși cariera la Cluj-Napoca. Consiliul de Administrație al Universității din Oradea și Senatul au avizat favorabil în luna iulie 2018, această propunere.

Senatul Universității din Oradea, reunit în ședința sa solemnă din 10 octombrie 2018, în deschiderea manifestărilor prilejuite de împlinirea a 100 de ani de la adoptarea Declarației de la Oradea din 12 octombrie 1918, are onoarea să confere titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității din Oradea, domnului Profesor Ladislau Gyémant în semn de apreciere pentru activitatea științifică și didactică de excepție.

Domnul Profesor Ladislau Gyémant s-a născut la Oradea, la 12 septembrie 1947, într-o familie de supraviețuitori ai lagărelor naziste de la Mauthausen și Auschwitz. Are împreună cu soția domniei sale—Amalya Gyémant— o familie frumoasă prin realizările celor trei copii— Eugen Alexandru, regizor de teatru în București; Anca Delia, artist plastic la Timișoara, și Maria—Berta, doctor în filosofie la Sorbona—Paris.

A absolvit Liceul Emanuil Gojdu din Oradea, după care a urmat istoria în cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. La absolvirea facultății, în 1970, ca șef de promoție pe țară, a luat postul de la Institutul de Istorie din Cluj, lucrând sub coordonarea academicianului Ștefan Pascu. Împreună cu Aurel Raduțiu, un alt cercetător de forță al institutului din Cluj, erau preocupați de aspectele cantitative din studiul istoriei Transilvaniei, fapt confirmat prin doctoratul luat în 1982, care a fost foarte apreciat de comunitatea istoricilor din Cluj-Napoca și din țară. Îmi amintesc că profesorul Pompiliu Teodor ne vorbea cu multa căldură despre cercetătorul Ladislau Gyémant, ca despre un cercetător cu multe perspective, care nu lasă lucrurile neverificate și care face parte din generația istoricilor preocupați de *Noua Istorie*, care trebuie abordată

interdisciplinar.

Domnul Profesor Ladislau Gyémant a fost, alături de profesorii Pompiliu Teodor și Andrei Marga printre inițiatorii Institutul de Studii Iudaice și Istorie a Evreilor ‘‘Dr. Moshe Carmilly’’, fiind ales în 1990 director al acestei instituții, pe care a condus-o până în 2012, cu rezultate deosebite. Sub conducerea domniei sale institutul s-a afirmat între cele mai bune institute de profil din Europa Centrală și de Est.

Fiind nu numai un istoric de o excepțională rigoare, ci și un vizionar în ceea ce privește evoluțiile învățământului universitar românesc, domnul profesor Ladislau Gyémant s-a implicat în proiectul inițiat de Rectorul Andrei Marga de creare la Cluj-Napoca a unei Facultăți de Studii Europene, ocupând din 1997 până în 2004 funcția de pro-decan, iar din 2004 în 2012 pe cea de decan. În acest context s-a realizat legătura europeniștilor orădeni cu domnul profesor Ladislau Gyémant, care ne-a invitat să luăm parte la mai multe conferințe internaționale organizate în cadrul facultății pe care o conducea.

În decizia noastră de a-i acorda titlul de Doctor Honoris Causa al Universității din Oradea nu au cântărit numai legătura de familie a domnului Ladislau Gyémant cu Oradea sau legăturile academice și științifice dintre Oradea și Cluj-Napoca, ci, în mod deosebit, aprecierea excepționalei sale activități de cercetător riguros și istoric onest, care sunt dublate de modestia celui care își cunoaște măsura valorii.

Aș începe enumerarea cu o lucrare de mare erudiție și de respirație intelectuală: *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848* (Editura Științifică, București, 1986), de fapt teza domniei sale de doctorat, care vine să contextualizeze două lucrări de referință ale celui care l-a influențat foarte mult în cercetare, David Prodan–*Răscoala lui Horea; Supplex Libellus Valachorum*.

Prin lucrarea *Ion Budai Deleanu, De originibus populorum Transilvaniae* (Ediție critică, traducere și note, Editura Enciclopedică, București, 1991) profesorul Ladislau Gyémant a adus culturii române una dintre cărțile de bază care au ancorat nu numai iluminismul românesc în cel european, cum spunea regretatul profesor Pompiliu Teodor într-o conferință la Oradea prin 1998, ci va inspira o întreagă literatură.

Calitățile remarcabile de cercetător ale profesorului Ladislau Gyémant au fost răsplătite încă din 1981 de către Academia Română, prin premiul Nicoale Balcescu pentru completa lucrare realizată, împreună cu Aurel Răduțiu, *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română (1701-1848)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, 352 p. De fapt, împreună cu același coleg de institut, încă în 1975 a dat lucrarea *Supplex libellus Valachorum în variantele românești de la Șchei*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.

Remarcăm cu această carte o calitate excepțională a domnului profesor Ladislau Gyémant, adevăratul spirit de colegialitate, care se vede în demersuri comune, însă care incumbă un volum suprauman de muncă. Împreună cu Aurel

Răduțiu a mai dat istoriografiei române și nu numai *Repertoriul izvoarelor statistice privind Transilvania (1690-1847)*, București, 1995, 819 pagini. Împreună cu Nicoale Edroiu, Remus Campeanu și Anton Dorner, la care se vor asocia pe rând alți colegi mai tineri, va da monumentală serie de volume de documente consacrată *Răscoalei lui Horea* în 10 volume, apărute între 1983-2007.

Acesta nobilă calitate a domnului profesor Ladislau Gyémant, de om de echipă, va fi nu numai probată, dar îndrăznim să spunem ca i-a fost încununată reputația obținută în rândul istoricilor din țară și nu numai, pentru cele două serii de documente cuprinse în cadrul *Conscripției fiscale a Transilvaniei din anul 1750* (Vol. 1, Partea I-II, peste 2.500 de pagini, Editura Enciclopedică, București, 2009), și volumul 2, partea I-III, peste 2300 pagini, Editura Enciclopedică, București, 2016), în colaborare cu Remus Câmpeanu, Anton Dorner și Florin Mureșan. Așteptăm cu interes volumul al III-lea al acestei lucrări, care este în curs de finalizare.

Datorită recunoașterii contribuției sale la așezarea la temelie istoriografiei românești a atâtor volume de documente legate de istoria Transilvaniei în secolul al XVIII-lea și prima parte a secolului al XIX-lea, profesorul Ladislau Gyémant a făcut parte și dintre autorii sintezelor de istorie națională. Este co-autor la *Istoria Românilor* (Editura Enciclopedică, București, 2003, vol.VI și VII/1), la *Istoria României.Transilvania* (1997), precum și colaborator la *Istoria Transilvaniei*, (2008).

O alta latură a preocupărilor domnului Ladislau Gyémant a fost studierea istoriei evreilor din Transilvania: *Evreii din Transilvania* (Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2004) și la revista *Studia Judaica*. A colaborat la *Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, vol. 1-2, New York, 2008. A coordonat împreună cu Maria Ghitta, lucrarea *Dilemmes de la cohabitation. Juifs et Non-Juifs en Europe Centrale et Orientale*, (2006).

O latura semnificativă importantă a activității domnului Profesor Ladislau Gyeamnt este legată de dezvoltarea Studiilor Europene la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, atât în calitate de profesor între 1993 și 2012 și de prodecan și decan al Facultății de Studii Europene a acestei universități, cât și cea a acțiunii pe tărâm științific. Acțiunea sa în această sferă venea de pe un fundament solid probat în calitate de cercetător al istoriei naționale și europene, dar cu niște atuuri foarte solide.

Asa cum remarca, pe buna dreptate profesorul Andrei Marga, în recomandarea făcută Universității din Oradea pentru conferirea titlului de Doctor Honoris Causa domnului Ladislau Gyémant, puțini sunt cei ce stăpânesc în România și lucrează în domeniul studiilor europene deopotrivă la fel de bine limbile europene—engleza, germana, franceza și italiana—alături de română, maghiară și latină.

Dimensiunea multilingvismului pe care o are profesorul Ladislau Gyémant precum și practica unui instrumentar în cercetarea istorică au fost

principalele atuuri care l-au ajutat să se impună și în domeniul scrisului despre istoria Europei.

Menționăm aici lucrările *Preistoria Construcției Europene*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 1999; *European Traditions and Experiences*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2000 ; *Paradigme ale integrării europene. Relațiile Internaționale și Studiile Europene la Cluj-Napoca*, (volum editat împreună cu Andrei Marga și Nicoale Păun), Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2002; contribuții la volumul *România în Relațiile Internaționale în secolul XX*, Cluj-Napoca, 2000.

Profesorul Ladislau Gyémant s-a implicat în organizarea unor manifestări științifice de anvergură internațională, cum au fost conferințele anuale de iudaistică de la Cluj-Napoca (1993-2012); conferințele despre integrare europeană de la Facultatea de Studii Europene (1997-2012). Reputația domniei sale a fost recunoscută prin invitarea și participarea sa la conferințe internaționale în Germania (Tubingen, Berlin, Dusseldorf, Wittemberg, etc), Franța (Paris, Montpellier, Strasbourg, etc), Izrael (Ierusalem, Tel Aviv), SUA (Washington, Los Angeles), Norvegia (Bergen, Trondheim, Oslo), Danemarca (Aalborg), Olanda (Utrecht), Austria (Graz și Viena), Ungaria (Budapesta și Debrecen), Spania (Castelleon și Madrid), etc.

Aprecierea activității domniei sale s-a făcut de către instituții științifice naționale și internaționale, prin participarea sa ca membru în bordul diferitelor instituții : Comitetul Național al Istoricilor din România; Asociația Genealogiștilor din SUA; Asociația de Genealogie Evreiască din SUA și din Izrael; Consiliul Științific al Institutului "Elie Wiesel" de Studiere a Holocaustului din București; Centrul pentru studierea culturii armenе, evreiești și creștin orientale din Montpellier; Vicepreședinte al Asociației "Dialog" din București;

De-a lungul carierei sale, domnul profesor Ladislau Gyémant a fost onorat cu premii și distincții: Premiul "Nicoale Bălcescu" al Academiei Române (1981), Premiul IC.Filiti (1991), Medalia Alexandu Șafran, București (2009), Premiul Sara și Haim Jankulovics, Haifa (2010), Premiul Constantin Brâncoveanu pentru excelența în cercetarea istoriei (2015).

Onorată audiență,

Dincolo de schița scurtă a portretului unui istoric de renume mondial, al unui profesor elegant, dar discret, adăugând aspectul sentimental ca domnul Ladislau Gyémant fiind un fiu al Oradei, suntem îndreptați să spunem că avem suficiente argumente pentru a-l așeza în galeria personalităților care fac cinste Universității din Oradea.

Bine ați venit Domnule Profesor Ladislau Gyémant în sânul corpului academic al Universității din Oradea!

Oradea, 10 octombrie 2018

Senatul Universității din Oradea

LISTA DE LUCRĂRI

Prof. dr. Ladislau Gyémant

CĂRȚI

- 1 *Istoria Clujului*, Cluj, 1974 (coautor)
- 2 *Supplex libellus Valachorum în variantele românești de la Șchei*, Cluj, Editura Dacia, 1975, 134 p. (colab. cu A. Răduțiu)
- 3 *Das Echo des Unabhängigkeitskrieges von 1877 in Siebenbürgen*, Cluj, Editura Dacia, 1977, 184 p. (colab. cu K. Gündisch)
- 4 *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română 1701 - 1847*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1981, 352 p. (colab. cu A. Răduțiu)
- 5 *Izvoarele răscoalei lui Horea. Seria B. Izvoare narative, I*, București, Editura Academiei, 1983, 489 p. (coautor)
- 6 *Izvoarele răscoalei lui Horea. Seria B. Izvoare narative, II*, București, Editura Academiei, 1983, 473 p. (coautor)
- 7 *Izvoarele răscoalei lui Horea. Seria B. Izvoare narative, III*, București, Editura Academiei, 1984, 450 p. (coautor)
- 8 *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1986, 514 p.
- 9 *Izvoarele răscoalei lui Horea. Seria A. Diplomataria, V*, București, Editura Academiei, 1990, 471 p. (coautor)
- 10 *Ion Budai - Deleanu, De originibus populorum Transylvaniae, I - II*, ediție de Ladislau Gyémánt, cu o introducere de Ștefan Pascu și Ladislau Gyémánt, note și traducere de Ladislau Gyémánt, București, Editura Enciclopedică, 1991, 337 + 560 p.
- 11 *Izvoarele răscoalei lui Horea. Seria A. Diplomataria, VI*, București, Editura Academiei, 1993, 590 p. (coautor)
- 12 *Repertoriul izvoarelor statistice privind Transilvania 1690 - 1847*, București, Editura Univers Enciclopedic, /1995/, 819 p. (colab. cu A. Răduțiu)
- 13 *Istoria României. Transilvania*, Cluj Napoca, Editura George Barițiu, 1997, 1166 p. (coautor)
- 14 14) Francisc Pall, **Inochentie Micu-Klein. Exilul la Roma 1745-1768 I-II/1-2**, (Ediție îngrijită și indice), Cluj-Napoca, Centrul de studii transilvane. Fundația culturală română, 1997, 243; 401; 386 p.

- 15 **Preistoria construcției europene. Prehistory of the European Construction**, Cluj-Napoca, Edit. Fundației pentru Studii Europene, 1999, 463 p.
- 16 **European Tradition and Experiences**, vol. coordinated by Ladislau Gyémant, Cluj-Napoca, European Studies Foundation Publishing House, 1999, 332 p.
- 17 **Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România**, III/1-2, (Coordonator în colab. cu Lya Benjamin), București, Edit. Hasefer, 1999, 610; 608 p.
- 18 **Evreii din Transilvania în epoca emancipării 1790-1867. The Jews of Transylvania in the Age of Emancipation**, București, Edit. Enciclopedică, 2000, 495 p. , ISBN 973-45-0306-5,
- 19 **Paradigme ale integrării. Relații internaționale și studii europene la Cluj**, Editat de Andrei Marga, Nicolae Păun, Ladislau Gyémant, Cluj-Napoca, Editura EFES, 2002, 405 p., ISBN 973-8254-31-0
- 20 **Istoria Românilor**, vol VI; VII/1, București, Edit. Enciclopedică, 2003, ISBN 973-45-0381-2 (coautor)
- 21 **Avotaynu Guide to Jewish Genealogy**, edited by Sallyann Amdur Sack, Gary Mokotoff, Avotaynu, Bergenfield, New Jersey, 2004, Chapter Romania, pp. 484-495, ISBN 1-886223-17-3 (coautor).
- 22 **IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA**, Seria A Diplomataria, vol. IX, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2004, 353 p. (în colaborare cu Ion Mircea, Remus Câmpeanu și Anton Dörner) , ISBN 973-610-193-2
- 23 **EVREII DIN TRANSILVANIA. THE JEWS OF TRANSYLVANIA. A historical Destiny**, Institutul Cultural Român. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2004, 313 p., ISBN 973-86871-3-6
- 24 **Dilemele conviețuirii. Evrei și neevrei în Europa Central-Răsăriteană. Dilemmes de la cohabitation. Juifs et Non-Juifs en Europe central-orientale**, coordinatori: Ladislau Gyémant, Maria Ghitta, Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, 2006, 202 p. ISBN (10) 973-7784-09-X
- 25 **Globalism, Globality, Globalisation. Ten Years of European Studies in Cluj**, edit. Ladislau Gyémant, Marius Jucan, Cristina Rotar, Cluj-Napoca, Edit. EFES, 2006, 676 p.
- 26 **IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA**, Seria A Diplomataria, vol. X, București, Editura Academiei, 2006, 464 p. (în colaborare cu Remus Câmpeanu, Anton Dörner și Vasile Lechințan) , ISBN (10) 973-27-1438-7
- 27 **IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA**. Seria B. Izvoare narative, Cronici în versuri și folclor vol. IV, (în colab. cu Nicolae Edroiu, Virgil Florea, Ion Talos) București, Edit. Academiei, 2007, XLV+450 p.
- 28 **Studia Judaica**, vol. I-XX, Cluj-Napoca, Edit. Gloria; Sincron; EFES, 1990-2014, (editor)
- 29 **Encyclopaedia of the Jews in Eastern Europe, I-II**, New York, YIVO, 2008 (colaborator)

- 30 **Istoria Transilvaniei, III**, Cluj-Napoca, 2008, Centrul de Studii Transilvane (colaborator)
- 31 **Conscripția fiscală a Transilvaniei din anul 1750**, Vol. 1, Partea I și II, București, Edit. Enciclopedică, 2009, 2549 p. în colab. cu Remus Câmpeanu, Anton Dorner, Florin Mureșan (ISBN 978-973-45-0588-3; 978-973-45-0590-6)
- 32 **Conscripția fiscală a Transilvaniei din anul 1750**, Vol. 2, Partea I-III, București, Edit. Enciclopedică, 2016, 674+1056+733 p., în colab. cu Remus Câmpeanu, Anton Dorner, Florin Mureșan

STUDII

- 1) *Aspecte ale luptei naționale în Transilvania anului 1842*, în “Buletin științific studentesc. Științe umanistice”, 1970, p.45 - 53.
- 2) *Acțiuni petiționare ale românilor din Transilvania în perioada 1834 - 1838*, în “Studia Universitatis Babeș - Bolyai” (în cont.: Studia), Series Historia, 1971, 2, p.31 - 52.
- 3) *Proiecte dietale de reformă a învățământului românesc din Transilvania între 1790 - 1848*, în “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj (în cont.: AIIA), 1971, p. 105 - 117.
- 4) *Aspecte militare ale luptei sociale și naționale a românilor din Transilvania în secolul al XVIII -lea și prima jumătate a secolului al XIX - lea*, în vol. *Oastea cea mare*, București, Editura militară, 1972, p. 53 - 98.
- 5) *Aspecte ale luptei culturale și politice a românilor bănățeni în prima jumătate a secolului al XIX - lea*, în “Banatica”, 1973, p. 345 - 362 (colab. cu Nicolae Bocșan).
- 6) *Armata românească din Transilvania în timpul revoluției de la 1848*, în “Museum” (Golești - Argeș), 1974, p. 101 - 107.
- 7) *Memoriul românilor ardeleni din anul 1834*, în AIIA Cluj, 1974, p. 98 - 117.
- 8) *Dieta de la Cluj din 1846 - 1847 și problema urbarială*, în vol. *Sub semnul lui Clio*, Cluj, 1974, p. 161 -167.
- 9) *Rolul lui Vasile Georgevici în mișcarea de emancipare a românilor bănățeni (1822 - 1826)*, în “Banatica”, 1975, p. 193 - 207.
- 10) *Geneza urbariului ardelean din 1846 - 1847*, în AIIA Cluj, 1976, p. 173 - 194.
- 11) *Din antecedentele și ecourile Supplexului în regiunea de graniță năsăudeană*, în “File de istorie” (Bistrița), 1976, p.256 - 274 (colab. cu K. Gündisch).
- 12) *Problema tipăririi Memoriului din 1842 în favoarea românilor de pe Pământul Crăiesc*, în AIIA Cluj, 1977, p. 329 - 342.

- 13) *Din istoria Gremiului levantin din Braşov până la 1848*, în "Studia" Historia, 1977, 2, p. 30 - 42.
- 14) *O tipăritură românească necunoscută din vremea războiului ruso - austro - turc din anii 1787 - 1792*, în "Acta Musei Napocensis", 1978, p. 411 - 413.
- 15) *Problema limbii în viaţa politică a Transilvaniei între 1790 - 1848*, în vol. *Ştefan Meteş la 85 de ani*, Cluj, 1977, p.427 - 430.
- 16) *Împrejurările alegerii de episcop la Blaj în anul 1842*, în AIIA Cluj, 1978, p.411 - 415.
- 17) *Un decret imperial din 1795, tipărit în limba română, privind mişcările grănicerilor hunedoreni*, în "Studia", Historia, 1978, 1, p. 31 - 36.
- 18) *Contribuţii privind mişcarea naţională românească din Transilvania în deceniul premergător revoluţiei de la 1848*, în "Studia", Historia, 1978, 2, p.27 - 42; 1979, 1, p. 32 - 53.
- 19) *Două tipăriri româneşti din Transilvania privind foamea din primele două decenii ale secolului al XIX - lea*, în "Crisia", 1979, p. 421 - 425.
- 20) *Lista actelor oficiale tipărite în limba română de către Petru Barth în anul 1789*, în "Studia", Historia, 1979, 2. (colab. cu A. Răduţiu).
- 21) *O încercare de reluare a Supplexului în anul 1837*, în AIIA Cluj, 1979, p. 389 - 406.
- 22) *O ordonanţă gubernială tipărită în limba română privind haiducia în sud - estul Transilvaniei*, în "Cumidava", 1979 - 1980, p. 173 - 176.
- 23) *Integrarea ţărănimii în mişcarea naţională românească din Transilvania între 1790 - 1848*, în AIIA Cluj, 1980, p. 237 - 261.
- 24) *Proiectul din 1820 al Societăţii comerciale române din Braşov*, în "Crisia", 1980, p. 105 - 114.
- 25) *Din relaţiile "Gazetei de Transilvania" cu Principatele Române în perioada 1844 - 1846*, în "Potaissa", 1980, p. 215 - 227.
- 26) *Contribuţia Preparandiei din Arad la mişcarea naţională din părţile vestice în anii 1815 - 1817*, în "Studii şi comunicări", Satu Mare, 1980, p. 181 - 195.
- 27) *L'intégration de la paysannerie dans le mouvement national roumain de Transylvanie durant la période 1790 - 1848*, în "Revue roumaine d'histoire" 1981, 2, p. 245 - 268.
- 28) *Austrian reformism and the Romanians in Transylvania*, in *Enlightenment and and Romanian Society*, ed. Pompiliu Teodor, Cluj, Editura Dacia, 1980, p.78 - 90 (colab. cu A. Răduţiu).
- 29) *Un memoriu privind şcolile din Banat (1822)* , în AIIA Cluj, 1981, p. 385 - 396 (colab. cu C. Feneşan).
- 30) *Lupta de emancipare naţională a poporului român în condiţiile instaurării regimului fanariot în Moldova şi Țara Românească și a stăpânirii habsburgice în Transilvania*, în *File din istoria militară a poporului român*, 1982, p. 166 - 186.

- 31) *La signification politique du probleme de la langue lors de la constitution des nations modernes*, în vol. *La culture roumaine a l'époque des Lumieres*, I, București, Editura Univers, 1982, p. 362 - 383.
- 32) *XV-e Congres international des sciences historiques, Bucarest, 10 - 17 aout 1980. Actes, IV (1)*, București, Editura Academiei, 1982, p. 728 - 729.
- 33) *Orășenimea română din Transilvania în preajma revoluției de la 1848*, în "Crisia", 1983, p. 193 - 207.
- 34) *Reorganizarea administrației Pământului Crăiesc în lumina actelor oficiale tipărite în limba română în anul 1797*, în AIIA Cluj, 1983 - 1984, p. 417 - 434.
- 35) *Comitatul Solnocului Mijlociu unit cu Crasna și Chioar în vremea răscoalei lui Horea (1784)*, în "Acta Musei Porolissensis", 1984, p. 345 - 431 (colab. cu Nicolae Edroiu).
- 36) *Funcționalitatea tradiției răscoalei lui Horea în viața social - politică a Transilvaniei (până la revoluția de la 1848)*, în vol. *Răscoala lui Horea. Studii și interpretări istorice*, Cluj, Editura Dacia, 1984, p. 200 - 225.
- 37) *Gazeta de Transilvania și activitatea emigrației bulgare de la Galați în 1844 - 1845*, în vol. *Relații româno - bulgare de-a lungul veacurilor*, II, București, Editura Academiei, 1984, p. 51 -64.
- 38) *School as a Link between the Intelligentsia and the People regarding the Romanians of Transylvania in the first half of 19 -th Century*, în "Nouvelles études d'histoire", 1985, p.43 - 54.
- 39) *Tendențe de modernizare în agricultura Transilvaniei, Banatului și Bucovinei în secolul al XVIII - lea și prima jumătate a secolului al XIX - lea*, în vol. *Civilizație medievală și modernă românească*, Cluj, Editura Dacia, 1985, p.87 - 100.
- 40) *Contribuții statistice privind agricultura Transilvaniei, Banatului și Bucovinei în perioada 1720 - 1871*, în AIIA Cluj, 1985 - 1986, p. 161 - 184.
- 41) *Imaginea lui Napoleon Bonaparte în folclorul românesc*, în vol. *Românii în istoria universală*, III/1, Iași, 1988, p.579 - 598.
- 42) *Ecouri ale Revoluției Franceze în Transilvania*, în "Crisia", 1988, p. 173 - 184.
- 43) *Istoriografia străină despre unitatea românilor*, în *File din istoria militară a poporului român*, 19, 1988, p. 218 - 230.
- 44) *Ideology and Propaganda : echoes of the French Revolution with the Romanians from Transylvania*, în vol. *La Révolution Française et les Roumains*, ed. Al Zub, Iași, 1989, p. 187 - 198.
- 45) *Proiecte școlare românești din Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX - lea*, în AIIA Cluj, 1989, p. 465 - 484.
- 46) *Răscoala lui Horea în lumina cronicilor în versuri contemporane*, în AIIC, 1990 - 1991, p. 59 - 72.

- 47) *Program național și acțiune socială la românii din Transilvania în sec. XVIII și prima jumătate a sec. XIX*, în “Studia. Hist.”, 1990, p. 12 - 19.
- 48) *Evoluția situației demografice a Transilvaniei în sec. XVIII*, în “Crisia”, 1990, p. 175 - 194.
- 49) *Repertoriul actelor polemice săsești din epoca Supplexului (1790 - 1792)*, în *Cultură și societate în epoca modernă*, Cluj- Napoca, Editura Dacia, 1990, p. 97 - 107.
- 50) *Modernisation de l'instrumentaire économique et mentalité nobiliaire*, în *Progres technique et évolution des mentalités en Europe Centrale (1750 - 1840)*, Paris, INALCO, 1991, p. 127 - 142.
- 51) *Evoluția situației demografice a Transilvaniei în prima jumătate a sec. XIX*, în “Crisia”, 1991, p. 106 - 138.
- 52) *Supplex libellus Valachorum. Ecouri istoriografice contemporane*, în “Studia. Hist.”, 1991, 1 - 2, p. 17 - 26.
- 53) *Imaginea statistică a Transilvaniei în preajma revoluției de la 1848*, în AIIC, 1992, p. 179 - 197.
- 54) *Reformism și națiune în Transilvania în a doua jumătate a sec. al XVIII - lea*, în “Revue de Transylvanie”, 1992, nr.1, p. 38-44.
- 55) *A Romanian hebraist of the Enlightenment - Ion Budai - Deleanu*, în “Studia Judaica”, 1993, II, p. 78 - 84.
- 56) *Elita intelectuală românească din Transilvania. Evoluție comparativă 1848 - 1918*, în AIIC, 1993, XXXII, p. 141 - 148.
- 57) *Das offizielle statistische Bild Siebenbürgens am Vorabend der Revolution von 1848*, în “Zeitschrift für siebenbürgische Landeskunde”, 1993, 2, p. 140 - 168.
- 58) *Modernizarea instrumentarului economic și mentalitate nobiliară în Transilvania (sec. XVIII - XIX)*, în *Convergențe europene*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1993, p. 97 - 105.
- 59) *Confession and Society in Transylvania in mid 19th Century*, în “Colloquia”, 1994, I, 1, p. 172 - 180.
- 60) *Die rumänische Grenzbevölkerung aus Siebenbürgen - Stellung und Streben*, în vol. *The Austrian Military Border. Its Political and Cultural Impact*, Iași , 1994, p. 32 - 39.
- 61) *Transilvania între anii 1690 - 1790*, în vol. *Pagini transilvane*, Cluj Napoca, 1994, p. 137 - 162.
- 62) *Un ebraist român din epoca Luminilor: Ion Budai - Deleanu*, în AIIC, 1994,XXXIII, p. 251 - 258.
- 63) *Confesiune și renaștere națională. Cazul românilor din Transilvania în sec. XVIII - XIX*, în vol. *Istoria ca lectură a lumii*, Iași, 1994, p. 379 - 386.
- 64) *Archival Sources for the History of the Jews in Transylvania during the Eighteenth Century*, în *Proceedings of the Eleventh World Congress of Jewish Studies*, Division B, Vol.I, Jerusalem, 1994, p. 188 - 194.

- 65) *La tradition de la Revolte de Horea en Transsylvanie jusqu'a la Révolution de 1848*, în "Transylvanian Review", Cluj Napoca, III, 1994, 4, p. 168 - 173.
- 66) *Confession and State in Transylvania in mid - Nineteenth Century*, în "History of European Ideas", Oxford, 1995, 20, Nr.4 - 6, p. 759 -764.
- 67) *Națiune și societate. David Prodan - istoric al Transilvaniei veacului al XVIII - lea*, în *D.Prodan. Puterea modelului*, Cluj Napoca, 1995, p. 7 - 12.
- 68) *Învățământul din Transilvania în preajma revoluției de la 1848*, în vol. *Sabin Manuilă. Istorie și demografie*, Cluj Napoca, 1995, p. 212 - 226.
- 69) *The Jews from Romania. A Historical Destiny.*, în *Rom - Sig News*, Longwood, Florida, III, 1995, 3, p. 9 - 14.
- 70) *Sources of Research for Jewish Genealogy in Transylvania*, în "Avotaynu", Bergenfield , 1995, XI, 2, p. 29 - 30.
- 71) *Evreii din România. Destin istoric*, în *AIC*, 1995, p. 73 -88.
- 72) *Religious Denomination and National Renaissance*, în "The European Legacy", Cambridge, Massachusetts, 1996, I, 2, p. 756 - 762.
- 73) *Sources for Jewish Genealogical Research in Romania*, în "Avotaynu", Bergenfield, 1996, XII, 3, p. 8 - 11.
- 74) *The Transylvanian Jewish Society in the Age of Emancipation (1790 - 1867)*, în "Studia Judaica", 1996, V, p. 124 - 167.
- 75) *Das Judenbild in der sächsischen Presse aus Siebenbürgen gegen Mitte des 19. Jh.*, în "Transylvanian Review", 1996, V, 2, p. 162 -175.
- 76) *Proiecte de modernizare a învățământului evreiesc din Transilvania la mijlocul secolului al XIX - lea*, în vol. *Transilvania între medieval și modern*, Centrul de studii transilvane, Fundația culturală română, Cluj Napoca, 1996, p. 40 - 46.
- 77) *L'élite intellectuelle roumaine de Transylvanie. Une evolution comparative 1848-1918*, in "Colloquia", 1996-1997, 3-4, p. 143-150.
- 78) *Imaginea evreilor în presa săsească din Transilvania la mijlocul secolului al XIX - lea*, în *AIC*, 1997, p. 114-121.
- 79) *Projects for the Modernisation of the Jewish Schooling System in Transylvania in 19th Century*, în *Studia Judaica*, VI, Cluj-Napoca, 1997, p. 97-106.
- 80) *Archivquellen zur Geschichte der Juden Siebenbürgens im 18. Jahrhundert*, in "Forschungen", 1997, 40, 1-2, p. 167-176
- 81) *Sources of Jewish Genealogical Research in the Romanian Archival System*, în "Avotaynu", 1998, XIV, 3, p.
- 82) *Where to find Jewish research sources in Romania*, în "ROM-SIG News", 1998, VI, 4, p. 11-19.
- 83) *Genealogy and History. Sources of Jewish genealogical research in Romania (18th-20th centuries)*, în "Studia Judaica", 1998, 7, p. 123-131
- 84) *Structuri instituționale și tendințe de înnoire în societatea evreiască din Transilvania (1790-1867)*, în vol. *Studii Istorice. Omagiu*

- profesorului Camil Mureșanu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1998, p. 261-269.
- 85) I.I.Russu, **Les Roumains et les Sicules**, Centrul de studii transilvane. Fundația culturală română, Cluj-Napoca, 1998, p. 7-18 (studiu introductiv).
 - 86) **The Limits of the Tolerance in Transylvania during the First Half of the 19th Century. The Jewish Case**, în vol. **The Jews in the Romanian History**, București, Edit. Silex, /1999/, p. 70-78.
 - 87) **Immigration und Integration. Die jüdische Gesellschaft in Siebenbürgen im Zeitalter der Emanzipation (1790-1867)**, în vol. Mathias Beer, Dittmar Dahlman (ed.), **Migration nach Ost- und Südosteuropa vom 18. Bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts**, Stuttgart, Jan Thorbecke Verlag, 1999, p. 163-192.
 - 88) **Tolerance and Intolerance in Transylvania in the 19th Century**, în vol. **Romania and the European Integration**, Cluj-Napoca, Edit. EFES, 1999, p. 50-67.
 - 89) **The League of Nations-Experiment and Failure**, în vol. **România și relațiile internaționale în secolul XX**, Cluj-Napoca, Edit. Clusium, 2000, p.243-265.
 - 90) **Limits of Tolerance in the First Half of the Nineteenth Century in Transylvania. The Case of the Jews**, în vol. **Jewish Studies at the Central European University**, Budapest, CEU, 2000, p. 47-59.
 - 91) **The Formation of the Transylvanian Jewish and Romanian Identity. A comparative view**, în vol. **Istoria – ca experiență intelectuală**, Oradea. 2001, p.190-197.
 - 92) **Jews in Transylvanian Towns in the First Half of the 19th Century**, în “Avotaynu”, 2001, XVII, 2, p. 29-35.
 - 93) **The Jews of Transylvania in the Emancipation Period**, în vol. **The History of the Jews in Romania. The Nineteenth Century**, II, Tel-Aviv, The Diaspora Research Institute, The Goldstein-Goren Center, 2001, p. 285-343 (în ebraică).
 - 94) **Învățămintul evreiesc din Transilvania. Tradiție istorică**, în “Lingua”, I, 2002, p. 129-140.
 - 95) **David Prodan – istoric al secolului XVIII românesc**, în “Studia Historia”, 2002, 47, 1-2, p. 91-98.
 - 96) **Sub patru dictaturi. Zece ani din viața unei comunități evreiești din Transilvania – Alba Iulia 1940-1950**, în “AIICN”, 2002, 41, p. 393-404
 - 97) **Evreii din Transilvania pînă în secolul al XVIII-lea**, în vol. **Studii de istorie medievală și premodernă**, ed. Avram Andea, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p.431-440.
 - 98) **Evreii din Transilvania în secolul al XVIII-lea**, în vol. **Identitate națională și spirit european**, ed. Stefan Ștefănescu, Florin Constantiniu, Dorina N. Rusu, București, Edit. Enciclopedică, 2003, p.513-536

- 99) **Historiographic Views on the Settlement of the Jewish Tribes in Canaan**, in “*Sacra Scripta*”, 1, 2003, Cluj-Napoca, p.26-30
- 100) **Lupta pentru instituirea episcopilor români în cadrul Diocezei Orotodxe din Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX-lea**, în vol. *In memoriam: Mitropolitul Andrei Șaguna 1873-2003*, Cluj-Napoca, 2003, p. 325-334
- 101) **Ideea europeană la sfârșitul primului război mondial**, în “*AHCN*”, 2003, 42, p. 407-418.
- 102) **Die Beziehungen zwischen den Juden und den Sachsen in Siebenbürgen im Zeitalter der Emanzipation (1790-1867)**, în vol. *Symbiose und Traditionsbruch*, ed. Hand Hecker, Walter Engel, Essen: Klartext, 2004, p. 33-46.
- 103) **Jewish Education in Transylvania in the Inter-war period**, in “*Studia Judaica*”, 2004, 11-12, p. 66-79.
- 104) **Die Juden in Siebenbürgen bis zum 18.Jahrhundert**, în vol. *Konfessionsbildung und Konfessionskultur in Siebenbürgen in der frühen Neuzeit*, ed. Volker Leppin, Ulrich A. Wien, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2005, p. 191-200
- 105) **The Jewish Problem as part of the political culture in Transylvania in the first half of the 19th century**, in *Nouvelles etudes d’histoire*, vol. XI, 2005, Edit. Academiei, București, p.153-182.
- 106) **The Jews of Transylvania from Roman Times to the Nineteenth Century**, în vol. *The History of the Jews in Romania*, I, Editor Paul Cernovodeanu, Tel-Aviv University, The Goldstein Goren Diaspora Research Center, 2005, p. 129-163.
- 107) **Evoluția demografică a Transilvaniei între anii 1690-1847**, în vol. *Populația României. Trecut, prezent, viitor*, cordonatori Traian Rotariu, Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2006, p.37-60.
- 108) **Etnic și social în habitatul transilvănean în lumina a două tabele centralizatoare inedite ale conșcripției fiscale din anul 1750**, în vol. *Om și societate. Studii de istorie a populației României (sec. XVII-XIX)*, editori: Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 17-30.
- 109) **Perspectivile cercetării genealogice evreiești în lumea așchenază din Europa Centrală și Răsăriteană**, în vol. *Biserică, societate, identitate: In Honorem professoris Nicolao Bocșan*, edit. Sorin Mitu, Rudolf Graf, Ana Sima, Ioan Cîrja, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 559-566.
- 110) **Evreii din Transilvania în perioada interbelică**, în vol. *Națiune și europenitate. Studii istorice*, coord. Nicolae Edroiu, Șerban Turcuș, Suzana Andea, București, Edit. Academiei Române, 2007, p. 375-387.
- 111) ***Les Juifs de Transylvanie a l’epoque du dualisme (1867-1918)***, în *Revue de Transylvanie*, vol. XVIII, No. 2, 2009, p. 42-50. (ISSN 1221-1249)

- 112) **Evreii în istoriografia română și maghiară**, în vol. *Romania Occidentalis - Romania Orientalis. Studii oferite profesorului Ion Taloș la 75 de ani*, Cluj-Napoca, Edit. EFES, 2009, p. 239-246.
- 113) **Agricultura contribuabililor din Principatul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea**, în vol. *Pe urmele trecutului. Profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2009, p. 395-408.
- 114) **Ethnische und soziale Aspekte des Siedlungsraums Siebenbürgen auf der Grundlage zweier Sammeltabellen der Steuerkonskription von 1750**, în *Berichte und Forschungen*, 17, R. Oldenbourg Verlag, München, 2010, pp. 119-165.
- 115) **Zeit des Leidens und des Umbruchs. Die jüdische Gemeinde im siebenbürgischen Karlsburg von 1940 bis 1950**, in *Danubiana Carpathica*, 2009-2010, München : Oldenburg Verlag, 2010, pp.415-432.
- 116) **The Perspectives of the Jewish Genealogical Research in the Ashkenazi World from Central and Eastern Europe**, in *Noi perspective în istoriografia evreilor din România*, București : Hasefer, 2010, pp.28-41.
- 117) **A Test of Modernisation - the Network of Commercial Centres in the Principality of Transylvania in the Middle of the 18th Century**, dans "Nouvelles études d'histoire", XII, 2010, Editure de l'Académie Roumaine, Bucarest, p. 45-64.
- 118) **Începuturile vieții evreiești la Cluj**, în vol. *File din istoria evreimii clujene*, Cluj- Napoca, Editura Mega, 2011, p.9-22.
- 119) **Local and universal in the Romanian Jewish Society and Culture (19th-20th Centuries)**, *Transylvanian Review*, XX, Supplement No. 1, 2011, edited by Antonio Faur and Ladislau Gyémant, 194 p.
- 120) **Under Four Dictatorships. Ten Years in the Life of a Jewish Community in Transylvania. Alba Iulia 1940-1950**, în *Studia Judaica*, XIX, 2011, p. 11-24.
- 121) **On the Activity of "Dr. Moshe Carmilly" Institute for Hebrew and Jewish History in Cluj-Napoca**, în vol. **Jewish History Centers and Research Institutions in Europe**, ed. Antonio Faur, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 40-49.
- 122) **The Transylvanian Jewish Identity s Avatars in the Epoch of Emancipation**, în "Studia Universitatis Babeș-Bolyai", *Historia*, vol 57, Special Issue, 2012, p. 124-141.
- 123) **Der Sabbatarismus in Siebenbürgen**, în vol. **Radikale Reformation. Die Unitarier in Siebenbürgen**, ed. Ulrich A. Wien, Juliane Brandt, Andras F. Balogh, Köln-Weimar-Wien, Böhlau, 2013, p. 301-312.
- 124) **Un test al modernizării: rețeaua centrelor comerciale din principatul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea**, în vol. **In Memoriam Florin Constantiniu. Smerenie. Pasiune.Credință**, ed. Laurențiu Constantiniu, București, Edit. Enciclopedică, 2013, p.312-331.

- 125) **Transilvania în secolul al XVIII-lea. Continuități și discontinuități**, în Marisia, XXXII-XXXIII, Istorie, 2013, p. 47-56.
- 126) **File din istoria evreimii clujene**, IV, volum îngrijit de Ladislau Gyémant, Cluj-Napoca, Mega, 2016, 140 p.
- 127) **Cabala și filosofia**, în Thea O. Haimovitz, **Bijuteriile Kabbalah și lumina lor**, București, Edit. RAO, 2016, p. 81-84.
- 128) **Aron Chorin, un pionier al reformei iudaismului**, în Leopold Low, **Aron Chorin. O schiță biografică**, Arad, « Vasile Goldiș » University Press, 2016, p. 26-27.
- 129) **Il sabatarismo in Transilvania**, în **Storia religiosa dello spazio romeno**, ed. Cesare Alzati; Luciano Vaccaro, I, Milano, 2016, p. 279-282.
- 130) **Gli Ebrei romeni : un destino storico**, în **Storia religiosa dello spazio romeno**, ed. Cesare Alzati; Luciano Vaccaro, II, Milano, 2016, p. 619-640.
- 131) **Das Schicksal der Juden in Rumänien nach dem Holocaust**, in Wolfgang Benz, Matthias Weber (ed), **Exodus Europas nach dem Holocaust**, Oldenburg, 2017, p. 149-159.

DISCREȚIA CELUI MAI BUN

Desigur că vorbind despre Ladislau Gyémant, în joc este și o componentă sentimentală. Mă grăbesc să adaug, însă, că aceasta nu este importantă aici. Căci, deși am parcurs cei cinci ani de studii de licență în aceeași ani, abia ne salutăm. Explicația poate părea surprinzătoare acum, dar eram preocupați să câștigăm competiția cu noi înșine și cu alții, parcurgând avizi cărți cu nemiluita în neuitata Bibliotecă Centrală Universitară de atunci, încât ne uitam unul la altul pentru a observa cum procedează celălalt, nu pentru confesiuni.

În Facultatea de Istorie și Filosofie, care ne reunea la Universitatea “Babeș-Bolyai în vremea “micii liberalizări a României” de după 1964, nu era loc pentru superficialitate profesională și pentru aranjamente salvatoare (părinți bine plasați, pile etc.). Nu știam decât că ceea ce prestăm în seminarii și, credeam noi, ceea ce scriem, poate să ne reprezinte. Mulți dintre noi ambiționam să ajungem în preajma celor mai prestigioși profesori.

În 1970, la comisia de repartizare a istoricilor, ce a avut loc la Iași, Ladislau Gyémant, șeful de promoție pe țară, titlu care atunci spunea ceva, a luat postul de la Institutul de Istorie din Cluj. Înțelepciunea rectorului de atunci, Stefan Pascu, a fost premonitoare luându-și un colaborator care a tras continuu în sus prestigiul instituției.

L-am reîntâlnit pe Ladislau Gyémant peste ani, adică în 1994, când Comisia Europeană a acceptat solicitarea pe care am adresat-o de a finanța crearea unei Facultăți de Studii Europene, nu numai la Natolin (Polonia), ci și la Cluj-Napoca (România). Îmi asumam la Bruxelles răspunderea de a aduce în profesuri personalități reale – ceea ce nu a fost deloc ușor și nu a dat tot timpul rezultate – iar după valoarea scrierilor, Ladislau Gyémant se detașa. L-am invitat să iasă din obișnuințele cercetării științifice într-un institut consacrat și să intre în structura didactică. Nu a acceptat ușor.

Nu a acceptat să facă vreo pauză în cercetări nici atunci când căutam un director al nou înființatului Institut de Studii Iudaice, a cărei inițiativă o asumam, deja ca decan al Facultății de Istorie și Filosofie, împreună cu fostul rabin al Clujului, Dr. Moshe Carmilly (New York). Ladislau Gyémant a spus simplu: “eu sunt pregătit în istoria României și vreau să lucrez în acest domeniu”. Fără emfază, fără a revendica merite! Dar, până la urmă, Ladislau Gyémant a preluat directoratul Institutului, a devenit, pe scrieri solide, profesor titular al Universității “Babeș-Bolyai” pentru istoria europenizării și nu mai poate fi separat de istoria instituției. Institutul de Studii Iudaice și Istorie a Evreilor a devenit repede, grație directorului Ladislau Gyémant, cel mai bun

institut de la Viena spre Răsărit, alături de institutul similar de la universitatea “Paszmany Peter” din Budapesta. Din păcate, ieșirea lui din scenă, în 2012, a însemnat practic sfârșitul Institutului.

Nu evoc larga apreciere a directoratului exercitat de Ladislau Gyémant la Institut. În sistemul de atunci – cu decani aleși de facultăți, nu numiți, care a scutit profesorii de servilismul actual față de rectori – Ladislau Gyémant a fost vreme de opt ani decan al Facultății de Studii Europene, pe care a condus-o cu efectivă autonomie de decizie, cu pricepere, în deplină siguranță. Nu este de mirare că nu s-a mai generat nimic nou după plecarea lui, forțată de funesta lege Funeriu, care, între altele, a eliminat sute de specialiști veritabili din universitățile țării. Dimpotrivă, s-a degradat aproape orice în aranjamente provinciale!

Dincolo de roluri administrative, în condiții normale, opera trebuie să decidă în evaluarea intelectualilor. Ladislau Gyémant a fructificat ani buni de lucru ca cercetător științific, încât atunci când bilanțul se ia în seamă, el îi depășește de departe pe istoricii care au fost plasați de la început în cariera universitară. Spus fără ocolișuri, nimeni, de la Ștefan Pascu și David Prodan încoace, din școlile de istorie a Transilvaniei ultimelor decenii, nu îl poate concura în scrieri și în soliditatea acestora. Prin conjuncturi oculte, unii au prins poziții formale în instituții care și-au pierdut între timp seriozitatea, alții luptă cu orice mijloc să nu scape prilejul oferit de golirea artificială a universităților de profesori de valoare. Ladislau Gyémant lucrează temeinic, fie și în desăvârșită discreție, la o operă istoriografică asupra Transilvaniei, care este de mult de referință.

Fără a fi istoric de profesie, citesc în mod curent scrieri ce dau tonul internațional în filosofie, dar și în drept, istorie, economie, psihologie, management, sociologie, critica romanului, geopolitică, politică universitară, teologie. Nu pot să nu observ contribuțiile originale ale lui Ladislau Gyémant, pe care oricare cunoscător în materie le-ar reține. Pot cita coautoratul la *Istoria Românilor* (Editura Enciclopedică, București, 2003, vol.VI și VII/1), dar mai ales la multiplele volume de documente privind *Răscoala lui Horea* (în care nimeni, afară de Ștefan Pascu, nu a făcut mai mult!), ca și ediția scrierii eminente a lui Francisc Pall, *Inochentie Micu Klein. Exilul la Roma 1745-1768* (1997) și coautoratul la *Istoria României. Transilvania* (1997), sau , mai devreme, *Repertoriul izvoarelor statistice privind Transilvania 1690-1847*. (Editura Univers Enciclopedic, 1995, în colaborare cu Aurel Răduțiu). Opera de până acum a lui Ladislau Gyémant înseamnă însă mult mai mult.

De departe, Ladislau Gyémant este cel mai temeinic istoric al epocii moderne a Transilvaniei. Cartea *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848* (Editura Științifică, București, 1986) rămâne definitiv o carte de căpătâi și este păcat că David Prodan nu mai poate vorbi. Cu *Ion Budai Deleanu, De originibus populorum Transilvaniae* (Ediție

critică, traducere și note, Editura Enciclopedică, București, 1991) Ladislau Gyémant a adus în română una dintre cărțile de bază ale culturii țării. *Conscripția fiscală a Transilvaniei din anul 1750* (Vol. 1, Partea I-II, peste 3.500 de pagini, Editura Enciclopedică, București, 2009, al cărui al treilea volum este anunțat pentru această vară) este o altă scriere exemplară, ce lămurește multe probleme, pe documente, cu calm și argumente peremptorii.

Ladislau Gyémant a reluat cercetările de multă vreme intrate în umbră consacrate evreilor ardeleni și a contribuit, ca puțini contemporani, la scrierea istoriei evreilor de la Carpați. Cu siguranță, studiile și cărțile sale – mă gândesc mai întâi la edificatorul volum *Evreii din Transilvania* (Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2004) și la revista de notorietate internațională *Studia Judaica* – contează pentru comunitatea evreilor din Europa ca pietre de hotar în regiune.

Când se va analiza lucid ceea ce s-a petrecut la universitatea clujeană între 1993 și 2012, acțiunea lui Ladislau Gyémant va conta, de asemenea, ca un moment istoric, de semnificație europeană. În intervenții cultivate și cumpănite el a adus în dezbaterile universitare idei, raționamente și argumente ce au amintit tradiția majoră a instituției.

Nu epuizez aici prezentarea celui mai bun istoric al Transilvaniei din zilele noastre. Nici nu-i scriu în vreun fel istoria, căci aceasta se va face altădată. Aș mai menționa doar trei aspecte.

Primul este cel al multilingualității. Putem fi oricât de toleranți în evaluări, dar un fapt este de netăgăduit. Nu suntem specialiști demni de respect la Cluj-Napoca fără a vorbi germană, franceză, engleză, italiană, pe lângă română. Ladislau Gyémant le-a însușit pe fiecare, la care a adăugat stăpânirea maghiarei și, bineînțeles, a latinei. Am fost bucuros, ca rector care am pus accent pe valoarea persoanei, să-l etalez la München, Viena, Paris, Roma sau în multe alte locuri. Ladislau Gyémant și-a însușit limbile regiunii și ale Europei de azi, încât l-am simțit a fi mereu un avocat care pledează pentru a se stăpâni limbile menționate de către specialiști și studenți.

Al doilea este cel al formulei alese de scriere a istoriei. Peisajul istoriografic de la noi – dincoace de elanul însuflețitor al schimbării din primele zile ale lui 1990 – a fost ocupat, din nou, de un fel de scriere elaborată fără consultarea fără rest a arhivelor, ba chiar de o istorie propagandistică, ce este folosită protocolar, la ocazii festive. Pe scenă, mai nou, a intrat istoria comercială, care presupune statul în arhive atât cât este necesar pentru a găsi amănunte picante. Ladislau Gyémant a fost tot timpul credincios istoriei lămuritoare, bazată pe efortul de epuizare a arhivelor. Puțini dintre istoricii din regiune au petrecut în arhivele din țară, dar și în cele de la Budapesta și Viena, mai mult decât el. Istoria speculativă (care nu este nici măcar filosofică!), adică istoria insuficient sprijinită pe investigație proprie de arhivă, el a respins-o statornic, iar acest fapt conferă scrisului său soliditate, înainte de orice.

Al treilea aspect este cel al instrumentelor folosite în scrierea istoriei. Din nefericire, la noi încă nu a fost tematizată suficient relația dintre culegerea datelor în arhivă, stabilirea faptelor istorice, corelarea lor cauzală și funcțională, cunoașterea regularităților și înțelegerea tuturor acestora ca întreguri de civilizație și cultură. Împrejurarea se resimte în calitatea dezbaterii publice, căci scrierea istoriei și discursul public comunică prin numeroase fire. Mulți se reped în unul sau altul dintre aspecte, fără să poată reda istoria ca viață trăită. Pentru a putea face aceasta, istoricul trebuie să fie el însuși preocupat de disciplinele conexe, de la tehnologii de producere, trecând prin economie și sociologie, la antropologie culturală, teologie și filosofie. Ladislau Gyémant a dat importanță fiecărei laturi a procesului istoric și a angajat cunoștințe din varii discipline, încât astăzi, când discursul istoric este asaltat de formule simplificatoare, el păstrează linia rezistentă a unei istorii bine informate de optici disciplinare diverse. Mulți istorici de la noi s-au oprit la “Școala Analelor”. Ladislau Gyémant cunoaște unde pot fi folosite cu randament achizițiile noii istoriografii din Franța, Germania, Statele Unite. Pentru el istoria este mult mai mult decât un mijloc în slujba carierei, este o pasiune dominantă, ca parte a angajării personale în sfera amplă a culturii.

Dr. *Andrei MARGA*

Profesor universitar

LADISLAU GYÉMANT, UN ISTORIC ȘI PEDAGOG DE ELITĂ

Îmi este agreabil să mulțumesc domnului decan Ioan Horga care m-a asociat la ceremonia de omagiu dedicată distinsului nostru coleg, eminentului profesor universitar Ladislau Gyémant, pentru care nutresc sentimente de admirație și de afecțiune.

Sentimentele de admirație privesc excepționala sa biografie intelectuală, derulată în mod exemplar în trei domenii: cercetare, învățământ și administrație universitară.

Cercetarea constituie principala sa activitate profesională care a debutat în anul 1970, la Institutul de Istorie din Cluj, după strălucite studii la Facultatea de Istorie și Filozofie, de la Universitatea Babeș-Bolyai. El și-a continuat munca intelectuală în cadrul acestei instituții unde a obținut gradul de cercetător științific principal I, până în 1908, iar de atunci și până în prezent la Centrul de studii transilvane. Trei istorii au fost explorate în mod sistematic: cea a Transilvaniei secolelor XVIII și XIX, cea a ideii europene și cea a evreilor din România. În toate trei, el s-a afirmat prin publicații de valoare, bazate pe investigații riguroase în arhive, biblioteci și centre de documentație din mai multe țări. Din bogata sa bibliografie compusă din numeroase lucrări de referință, pentru care a primit premii și distincții doresc să citez doar câteva titluri pe care le-am practicat și care m-au pasionat. Pentru prima istorie: *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848* (Edit. științifică și enciclopedică, 1986) o lucrare devenită clasică, și *Conscripția fiscală a Transilvaniei din anul 1750* (Edit. Enciclopedică, 2009-2016), o lucrare monumentală la care au fost atașați câțiva colaboratori. Pentru a doua istorie: *Preistoria construcției europene*. (Edit. Fundației pentru Studii Europene, 1999). Pentru a treia istorie: *Evreii din Transilvania în epoca emancipării (1790-1867)* (Edit. Enciclopedică, 2000) și *Evreii din Transilvania* (Centrul de Studii Transilvane, 2004). Dat fiind tematica principalelor mele cercetări, țin să mă opresc un moment asupra acestor două ultime cărți, apărute în ediție bilingvă (română-engleză). Prima este un minuțios studiu sociologic care prezintă pe larg atât aspectele demografice și socio-profesionale, cât și structurile instituționale și educația religioasă și culturală. Aceasta din urmă a fost rezumată prin formula “tendințe de înnoire”, și a avut drept consecință, printre altele, modernizarea învățământului religios, în contextual modificării statutului juridic și luptei pentru emancipare concretizată în 1867, anul instaurării sistemului politic al dualismului austro-ungar. Autorul a revenit asupra destinului evreilor din Transilvania în a doua carte în care a lărgit grila cronologică, abordând atât

perioadele care au precedat epoca emancipării, cât și cele care au urmat. Este vorba de o sinteză globală de la origini până în prezent, în care o atenție deosebită este consacrată perioadei interbelice, “martora a unei înfloritoare vieți evreiești” și cea a Shoahului în care imensa majoritate a evreilor din Transilvania de nord a fost deportată “cu mult zel” în Polonia, de autoritățile maghiare și nimicită în lagărul de exterminare nazist de la Auschwitz. Prin pertinenta analizelor și originalitatea metodologică, ambele lucrări ocupă un loc aparte în istoriografia evreilor din România, pe care autorul a îmbogățit-o de asemenea, cu articole înnoitoare privind genealogia și inventarierea datelor statistice, dar și mai ales prin contribuțiile sale ca editor și redactor responsabil a celor douăzeci de volume ale anuarului de reputație internațională *Studia Judaica*.

Activitatea sa didactică s-a desfășurat în două noi și importante structuri universitare înființate de rectorul Andrei Marga, Institutul „Moshe Carmilly”, unde a fost profesor de istorie generală a evreilor și de istorie a evreilor din România în cadrul programului de Studii Iudaice (1990-2008), și Facultatea de Studii Europene unde a fost profesor de istorie a Europei (1997-2008). Ladislau Gyémant s-a făcut cunoscut ca un dascăl riguros și exigent, reclamând eforturi constante, dar apropiat de numeroșii săi studenți, cărora le-a transmis dragostea și pasiunea pentru disciplina predată. Conducător de doctorat în specialitatea Istorie modernă, el a îndrumat numeroși tineri pe teme legate de istoria evreilor, iar unii dintre ei au devenit cadre didactice chiar la Institutul „Moshe Carmilly”.

La fel ca în cercetarea științifică și în activitățile pedagogice, Ladislau Gyémant a excelat și în domeniul administrației universitare, dovedind o mare capacitate managerială. Director al Institutului de iudaistică și istorie evreiască „Dr. Moshe Carmilly”, el a reușit să-l transforme într-unul din cele mai dinamice centre universitare specializate în studii iudaice din Europa. Aceleași aprecieri laudative se cuvin privind activitatea sa ca prodecan și decan al Facultății de Studii Europene, și ca director al Institutului de studii inter și multiculturală al Universității Babeș-Bolyai.

La sentimentele mele de admirație pentru prestigioasa sa carieră universitară și științifică, se adaugă sentimente de afecțiune și caldă prietenie, care a început și s-a dezvoltat la Cluj, cu ocazia cursurilor pe care le-am predat la invitația sa, și a participării mele regulate la congresele științifice pe care le-a organizat. De asemenea la Montpellier, unde a sosit ca reprezentant al Universității clujene în cadrul unor programe de cooperare cu Universitatea Paul Valéry. Astfel l-am putut cunoaște mai bine și profita între altele de reflecțiile sale privind multiculturalismul și poziția minorităților, considerate ca un liant între diferitele state ale vechiului continent, subiect căruia îi este mereu atașat. În afară de numeroase convorbiri telefonice, schimbul de cărți cu dedicații și corespondența purtată timp de ani, stau mărturie a relațiilor noastre de statornică prietenie intelectuală și nu numai.

Ladislau Gyémant este un reprezentant de elită al istoricilor transilvăneni care devine acum, prin decernarea titlului de „doctor honoris causa” membru al prestigioasei universități din Oradea, orașul în care s-a născut și unde a fost elev până la Bacalaureat. Este o adevărată „întoarcecere acasă” plină de semnificații pentru familia sa dar și pentru comunitatea din care face parte. Iată de ce îmi exprim bucuria pentru meritata distincție acordată unui imens savant, unuia din cei mai renumiți și probi intelectuali cu care România se poate mândri și care face cinste atât culturii române, cât și culturii europene și străvechii culturi evreiești.

Carol IANCU

Professeuse émérite à l'Université Paul Valéry de Montpellier

CONTRIBUȚIA PROFESORULUI ȘI ISTORICULUI LADISLAU GYÉMÁNT LA CUNOAȘTEREA ISTORIEI TRANSILVANIEI

Consider, *ab initio*, că este de apreciat inițiativa Universității din Oradea, cu deosebire a Facultății de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării, de a conferi prof. univ. dr. LADISLAU GYÉMÁNT, originar din Oradea, onorantul titlu de *Doctor Honoris Causa*, ca expresie a aprecierii activității sale istoriografice și universitare, care conține elemente de progres și modernitate.

Fiind o personalitate cu preocupări polivalente, mă voi opri – în acest demers al meu, de natură colegială -, la modul cum domnia sa a dezvoltat un interes special, mai ales după anul 1989, pentru istoria evreilor din Transilvania și, în sens mai cuprinzător, a celor din România, problematică istorică mai puțin investigată în perioada anterioară. Într-un context favorabil, al libertății depline de exprimare și o deschidere vastă față de realitățile trecutului, era firesc ca un asemenea domeniu să devină o prioritate, astfel că istoricul clujean a acționat pe un teren fertil și, în mare parte, necercetat. Înzestrat cu calități de autentic investigator și organizator, el a luat parte la fondarea Institutului de Iudaistică și Istorie Evreiască „Dr. Moshe Carmilly Weinberger” în anul 1990, al cărui director a fost până în anul 2012, timp de 22 de ani. A fost o experiență unică dincoace de Carpați și reprezentativă în plan european. Prin intermediul acestei instituții, România s-a înscris în contextul unor noi preocupări europene și mondiale, de studiere a istoriei evreilor, a contribuției lor la istoria universală, precum și a tragediei trăite de aceștia în timpul monstruosului Holocaust, organizat de naziști.

Un capitol semnificativ a fost și editarea celor 20 de numere din periodicul *Studia Judaica*, una dintre cele mai exigente și serioase reviste de profil, cu o circulație internațională aceasta apărând în limba engleză. A lansat, de asemenea, *Biblioteca Judaica*, între anii 1994-2000, din care au văzut lumina tiparului 6 volume. Și prin aceste publicații centrul universitar Cluj-Napoca și-a fixat un loc important pe harta acelor așezări în care pulsează un interes constant, deși recent, pentru istoria și civilizația evreilor. Am avut posibilitatea de a parcurge paginile acestor vectori istoriografici, deci pot aprecia rostul major al editării publicației respective.

Concomitent cu asigurarea funcționării unui factor de difuziune al literaturii istorice creată la Cluj-Napoca, istoricul Ladislau Gyémánt a desfășurat o activitate febrilă, uneori cu caracter de pionierat pentru reconsiderarea istoriei evreilor din Transilvania, pe care a scos-o din anonim prin cărți de sinteză și numeroase studii și articole despre unele aspecte inedite ale acesteia.

O componentă esențială a activității sale științifice o constituie lucrarea sa despre *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, una dintre cele mai reprezentative din istoriografia problemei, situându-se alături de cea a istoricului american Keith Hitchins. De o evidentă utilitate științifică sunt, ca instrumente de lucru, repertoriile pe care le-a realizat (în colaborare cu Aurel Răduțiu), care conțin date precise cu privire la actele oficiale din Transilvania (1701-1847), tipărite în limba română, precum și la izvoarele statistice privind Transilvania (1690-1847). Dar cea mai importantă operă a sa ni se pare scoaterea din anonimatul istoric, în două volume monumentale, a *Conscripției fiscale a Transilvaniei din anul 1850*, care atestă, ca document de excepție, preponderența demografică a locuitorilor români în această provincie istorică. Pentru modul cum a editat opera lui Ion Budai-Deleanu a fost distins cu premiul pentru erudiție și rigoare, fiindu-i astfel confirmate calitățile de istoric la care se pot adăuga și cele de echilibru în interpretare, probitate și profunzime.

Ar mai fi de semnalat și contribuțiile sale la editarea unor volume privitoare la răscoala lui Horea, apoi la tratatele de istoria României (vol. VI-VII) și istoria Transilvaniei (vol. VI).

Prin tot ceea ce a scris, Ladislau Gyémánt s-a manifestat ca un exponent de seamă al istoriografiei noastre, meritând pe deplin distincția de astăzi, deoarece este una din personalitățile contemporane ale științei românești.

Dr. Viorel FAUR,
Profesor universitar

LECTIO MAGISTRALIS

TRANSILVANIA ÎN EPOCA REFORMISMULUI AUSTRIAC

Ladislau GYÉMANT

La sfârșitul secolului al XVII-lea, viața politică și spirituală a Europei este marcată de mari mutații care crează premisele unor noi evoluții și în spațiul central-sud-est european în care se încadrează Principatul Transilvaniei. Schimbările în planul ideilor și mentalităților, sintetizate de Paul Hazard în fericita formulă a „crizei conștiinței europene”, marchează o fundamentală reexaminare critică a valorilor tradiționale, aducându-se, prin spiritul laic și cultul rațiunii, elementele fundamentale definitorii ale unei epoci de tranziție spre „veacul luminilor”. Mutațiile politice care schimbă concomitent harta Europei își aduc, la rîndul lor, contribuția la instituirea condițiilor pentru răsturnarea unor valori considerate imuabile. Granițele „micii Europe” clasice se largesc spectaculos spre Răsărit, aducînd o nouă configurație a liniilor de forță în centrul și sud-estul continentului. Monarhia habsburgică, stăvilită în expansiunea ei spre Apus de Franța lui Ludovic al XIV-lea, își concentrează eforturile în dauna unui Imperiu Otoman intrat pe panta declinului, transformarea Austriei într-o monarhie dunăreană, cu includerea Ungariei și Transilvaniei, modificînd esențial raporturile de forțe și interese atît în relațiile dintre marile puteri ale acestei zone, cît și în configurația social-politică internă a noilor provincii dobîndite.

Instaurarea stăpînirii habsburgice în Transilvania nu aduce în aparență prea mari modificări în sistemul politic al principatului, *Diploma leopoldină* din 1691, actul fundamental al organizării provinciei în noile condiții, menținînd regimul celor „trei națiuni” și patru „religii recepte”, cu excluderea majorității românești de la reprezentarea în dietă, din funcțiile administrative și juridice. Religia ortodoxă este pe mai departe eliminată din rîndul celor legal recunoscute. Sînt reconfirmate și garantate instituțiile și privilegiile de Stări, este reglementat regimul obligațiilor fiscale ale principatului în vreme de pace și război.

Conservarea neștirbită a vechilor rînduiei în noile circumstanțe s-a dovedit însă, în curînd, o ficțiune, Curtea de la Viena inaugurînd o politică sistematică de punere în valoare a resurselor Transilvaniei, în spiritul mercantilismului dominant în concepțiile de politică economică ale vremii, subordonînd treptat organele conducătoare ale provinciei instituțiilor centrale și

căutînd contrabalansarea opoziției de Stări, preponderent protestante, prin promovarea prozelitismului în favoarea „religiei de stat” catolice. Astfel, punîndu-se în aplicare preceptele cameralismului austriac, se urmărește în primul rînd inventarierea resurselor Transilvaniei, conscripțiile fiscale inițiate în 1698, 1700 și 1703 aducînd pașii inaugurali în această direcție. Contribuția principatului, stabilită prin *Diploma leopoldină*, este în curînd depășită considerabil, iar prestațiile extraordinare pentru întreținerea armatei imperiale marchează o agravare sensibilă a poverilor fiscale. Din punct de vedere instituțional, atribuțiile organului reprezentativ de Stări, ale dietei, se restrîng treptat, împăratul își asumă și titlul de principe al Transilvaniei, iar Guvernul, care conduce în numele său, în frunte cu guvernatorul, este subordonat în tot mai mare măsură Cancelariei aulice transilvănene de la Viena, un organ cu membrii numiți și nu aleși, înființat în 1694.

Pentru dezarmarea opoziției Stărilor privilegiate transilvănene în fața unor atari evoluții, Viena a recurs la încercarea de consolidare a pozițiilor catolicismului prin atragerea românilor la Unire cu biserica reprezentînd religia Casei domnitoare, urmărindu-se astfel și ruperea legăturilor tradiționale dintre românii de pe cele două versante ale Carpaților. Desigur, pentru succesul unui asemenea proiect trebuiau oferite avantaje care să facă atrăgătoare noile perspective. Propunerile imperiale privind egalizarea statutului celor ce se unesc, în primul rînd ale clerului, cu cel de care se bucură catolicii, au fost percepute de elita conducătoare a românilor ardeleni ca o cale de depășire a imobilismului statutului social-politic opriment al națiunii lor. Atmosfera spirituală a acestei epoci, caracterizată prin punerea în discuție a tot ceea ce înainte era considerat intangibil, inclusiv a dogmelor religioase, a ritului, determină angajarea dialogului propus de Curte pentru a se deschide, în schimbul Unirii, o cale de ridicare social-politică și culturală a poporului român din Transilvania.

Sinoadele convocate sub mitropoliții Teofil și Atanasie Anghel, între anii 1697 și 1700, condiționează Unirea religioasă de acordarea tuturor drepturilor, avantajelor și privilegiilor de care se bucură catolicii. În același timp, Unirea urmează a se limita la recunoașterea a patru puncte dogmatice, în rest biserica românească păstrîndu-și individualitatea specifică materializată în rit, calendar, sărbători și canoane proprii. Principalul rezultat al îndelungatelor și complicatelor negocieri a fost Diploma din 19 martie 1701 care a făgăduit celor ce acceptă Unirea, clerici sau mireni, recunoașterea tuturor drepturilor de care se bucură catolicii, promițînd totodată largi scutiri pentru cler și înființarea de școli românești.

Acest act a fost însă confruntat cu puncte de vedere ostile din mai multe direcții. Opoziția vehementă a Stărilor a făcut ca în deceniile următoare prevederile Diplomei să fie trecute pur și simplu sub tăcere. Cercurile catolice, mai cu seamă iezuiții, au urmărit subordonarea totală a bisericii greco-catolice românești, așa-numitul „teolog” instituit alături de episcop pentru supervizarea întregii sale activități fiind dovada elocventă în acest sens. În sfîrșit, dar nu în

ultimul rînd, dacă o parte a clerului și poporului, în frunte cu Atanasie Anghel, a acceptat Unirea, concomitent s-a manifestat și o puternică opoziție ortodoxă, mai ales în sudul Transilvaniei, alimentată și de contactele strînse cu Țara Românească. Această opoziție, împletită cu nemulțumirile cauzate de fiscalitatea austriacă și abuzurile armatei imperiale de ocupație, explică adeziunea masivă a românilor ardeleni la răscoala antihabsburgică din anii 1703-1711, condusă de Francisc Rákóczi al II-lea, care pune serios sub semnul întrebării durabilitatea și viabilitatea noului regim.

Nemulțumirea generală internă, cauzată de îngrădirea sferei de acțiune a privilegiilor și instituțiilor tradiționale de Stări prin politica centralizatoare a absolutismului imperial, regimul apăsător al fiscalității, rechizițiilor și recrutărilor militare, politica prozelitismului catolic în spiritul Contrareforme, găsește contextul internațional favorabil prin dificultățile întâmpinate de Imperiul Austriac implicat în războiul european de succesiune la tronul Spaniei, pentru a izbucni într-o largă mișcare ce mizează pe sprijinul Franței lui Ludovic al XIV-lea, al Rusiei lui Petru cel Mare și al Suediei lui Carol al XII-lea. Promisiunile lui Francisc Rákóczi al II-lea de a-i elibera din iobăgie pe cei care iau armele și libertatea credinței proclamată de mișcare determină o mare amploare a acesteia în părțile Bihorului, Maramureșului, Oașului, pentru a se întinde apoi, treptat, în întreaga Transilvanie unde, la un moment dat, imperialii păstrează doar cetățile Brașov, Făgăraș și Sibiu. În cele din urmă, însă, pacea de la Satu Mare din anul 1711 pune capăt răscoalei, marcînd instalarea unui compromis durabil între Viena și nobilimea locală, ceea ce determină consolidarea regimului austriac în Transilvania.

Sub semnul acestui compromis, reglementarea esențialei probleme a relațiilor dintre stăpînii de pămînt și țărani este lăsată de Curte pe seama dietei Transilvaniei, care, prin legea adoptată în anul 1714, stabilește pentru o jumătate de veac obligațiile iobăgești la cel mai înalt nivel înregistrat vreodată în principat: patru zile de robotă pe săptămîină pentru iobagi și trei zile pentru jeleri, cu vitele sau cu brațele după cum va fi voia stăpînului. Satisfăcînd astfel dezideratul fundamental al nobilimii privilegiate, Curtea dobîndește, în schimb, mîna liberă pentru a-și aplica politica economică mercantilistă și pentru a subordona treptat administrația locală tendințelor de centralizare. Conscriptiile fiscale duse în cele din urmă la bun sfîrșit în 1750, după noi încercări eșuate în 1713-1714 și 1720-1721, îngăduie cunoașterea mai exactă a realităților din principat în privința populației contribuabile, a surselor de venit și posesiunilor acesteia, ceea ce permite, prin succesive reforme ale sistemului fiscal, punerea acestui domeniu esențial pentru viața oricărui stat pe baze temeinice, controlabile, cu eliminarea multora dintre posibilitățile anterioare de evaziune sau abuz. Viabilitatea acestui model este dovedită de funcționarea sa timp de circa un secol, pînă la revoluția de la 1848, asigurînd resursele necesare uneia dintre marile puteri europene ale vremii. Curtea ia totodată sub controlul organelor sale camerale și celelalte surse importante de venit, ca mineritul, exploatarea sării, vămile, domeniile fiscale.

Unirea religioasă, afectată considerabil în perioada răscoalei rakocziene, când Atanasie Anghel refugiindu-se la Sibiu a fost înlocuit de Ioan Țirca, hirotonit în Moldova, și resurecția ortodoxă, încurajată de Constantin Brîncoveanu, a fost puternică, se redresează și consolidează, la rîndul ei, după 1711. Noul episcop, Ioan Patachi, pune bazele episcopiei unite de Făgăraș, înzestrată de Curte cu domenii, dar promisiunile de emancipare cuprinse în Diploma din 1701 sînt date uitării.

Cel care pune capăt acestui moment de stagnare, reluînd la un nivel superior lupta revendicativă din vremea tratatelor pentru Unire, este episcopul Inochentie Micu. Numit episcop în 1728 și instalat în scaun în 1732, Inochentie Micu pornește de la Diploma din 1701 pentru a contura, prin numeroasele sale memorii adresate Guberniului Transilvaniei, dietei, forurilor aulice, un program politic românesc cristalizat avînd drept punct central recunoașterea românilor ca o națiune politică în principat, egală în drepturi cu celelalte națiuni și reprezentată corespunzător numărului ei în organele administrative, legislative și judiciare. Obiectivul fundamental al emancipării politice se concretizează într-un larg evantai de revendicări în favoarea tuturor categoriilor societății românești. Astfel, Inochentie Micu susține egalitatea clerului românesc cu clerul celorlalte confesiuni, îmbunătățirea situației sale materiale și a posibilităților de instruire prin înființarea de instituții de învățămînt adecvate și posibilitatea continuării studiilor în străinătate. Pentru formarea unei elite intelectuale puternice, solicită întemeierea unor școli superioare românești, accesul absolvenților acestora în funcții publice, promovarea unei ofițerimii românești. El cere apoi respectarea drepturilor micii nobilimi românești și reprezentarea ei în conducerea unor jurisdicții în care ponderea sa numerică era considerabilă (Făgăraș, Chioar, Hunedoara). Pentru orașenii români se revendică dreptul la învățarea și practicarea meseriilor, primirea în bresle, accesul la dobîndirea de proprietăți imobiliare și dreptul la cetățenie. În sfîrșit, cu multă stăruință revine episcopul în memoriile sale înaintate forurilor de decizie provinciale și aulice asupra soartei țărănimii, susținînd ștergerea iobăgiei în primul rînd pe Pămîntul Crăiesc, reducerea sarcinilor domeniiale din comitate, dreptul la liberă strămutare, promovarea învățămîntului sătesc.

Prin acest complex de obiective ce viza toate categoriile societății românești, Inochentie Micu pune bazele unei imagini moderne despre națiune la românii ardeleni, depășind conceptul medieval al națiunii de Stări, formată exclusiv din privilegiați. Națiunea în numele căreia vorbește episcopul este totalitatea poporului. Aceeași viziune în conformitate cu ideile veacului dirijează și sistemul argumentației cererilor prezentate. Plecînd de la semnificația politică a Unirii și materializarea celor cuprinse în Diploma din 1701, Inochentie Micu extinde eșafodajul argumentativ al revendicărilor spre cel al dreptului natural, invocînd numărul preponderent al românilor în principat și sarcinile publice purtate în proporția acestui număr, ceea ce impune participarea în aceeași măsură la beneficii și drepturi, la instituțiile de conducere ale vieții publice. Inochentie Micu este primul care introduce în susținerea ideii de emancipare a

românilor ardeleni concepția istorică a originii romane, vechimii și continuității românești în Transilvania, dând astfel ideilor formulate de preiluminismul românesc o nouă finalitate, strâns legată de obiectivele mișcării politice naționale. Prin accentul pus asupra rolului culturii și educației în ridicarea națiunii, programul formulat își vădește totodată orientarea spre viziunea proprie epocii luminilor, aflându-se și în această privință în concordanță cu spiritul și ideile veacului.

Programul lui Inochentie Micu a întâmpinat o înverșunată rezistență din partea privilegiaților din Transilvania. Dieta și Guberniul au combătut revendicările românești invocând argumentele juridice oferite de legiuirile medievale ale principatului. Momentul decisiv al confruntării l-a constituit adoptarea la dieta din 1744 a articolului 6 care va deveni principala referință în toate răspunsurile oficiale negative la revendicările românești pînă la Revoluția de la 1848. Acest articol de lege respinge posibilitatea ridicării unei „a patra națiuni” în Transilvania, stipulînd ca uniții de condiție nobiliară sau eclesiastică să beneficieze de statutul națiunii în cadrul căreia domiciliază și își dobîndesc bunuri imobiliare. Curtea vieneză, dornică de a păstra și extinde Unirea religioasă, dar neputîndu-și permite periclitarea colaborării cu nobilimea locală în condițiile precare ale războiului de succesiune la tronul Austriei aflate în plină desfășurare, respinge programul lui Inochentie Micu în obiectivele sale politice esențiale, căutînd un compromis acceptabil prin promisiuni de îmbunătățire a situației clerului, accesul nobililor români la funcții publice, oprirea unor abuzuri ale stăpînilor de pămînt împotriva țăranilor. Aceste luări de poziție fiind considerate de episcop ca fiind în flagrantă contradicție cu cele prevăzute în Diploma din 1701, Inochentie Micu recurge la mandatul unei adevărate reprezentanțe naționale prin convocarea la Blaj a sinodului general cu participarea delegaților clerici și laici, uniți și ortodocși, din toate categoriile sociale, care îl împuternicește pe episcop să susțină cauza națională la Viena, punînd în vedere părăsirea Unirii religioase în cazul respingerii revendicărilor românești. Acest moment coincizînd cu o amplă mișcare de revenire la ortodoxie inițiată în sudul Transilvaniei de călugărul Visarion Sarai, Curtea se decide să-l înlătore pe incomodul episcop, supunîndu-l la Viena unei anchete severe sub acuzații grave. Episcopul e nevoit sub presiunea aulică și papală să aleagă calea exilului la Roma, sperînd că împrejurări mai favorabile și sprijinul papal îi vor înlesni reîntoarcerea ulterioară în Transilvania. Aceste speranțe s-au dovedit însă neîntemeiate, Inochentie Micu fiind nevoit, după o lungă rezistență, să abdice din funcție în 1751.

Lupta lui Inochentie Micu, dincolo de semnificațiile sale de durată pentru cristalizarea programului politic românesc din Transilvania, nu a rămas fără urmări imediate, practice, cu consecințe importante pentru evoluția în continuare a mișcării de emancipare. La stăruințele sale se constituie centrul cultural-național de la Blaj, unde se fixează reședința episcopiei unite, înzestrate cu însemnate resurse materiale. În continuarea acestor strădanii, în timpul lui Petru Pavel Aron, urmașul lui Inochentie, își inaugurează activitatea școlile de la Blaj.

Școala de obște, gimnaziul devenit ulterior liceu și seminarul, înzestrate cu o bibliotecă pe măsura exigențelor vremii, tipografia care-și începe activitatea în curînd, oferă mediul propice și mijloacele necesare pentru ridicarea unor generații intelectuale de mare însemnătate deopotrivă pentru cultura românească modernă, cît și pentru lupta politică de emancipare. Posibilitățile obținute pentru continuarea studiilor în mari centre de cultură ale vremii, la Roma și Viena, conectează intelectualii români ardeleni la circuitul luminilor europene, înlesnind și stimulînd conturarea unui program de acțiune pentru ridicarea națiunii proprii prin cultură, prin cultivarea limbii sale, prin cercetarea trecutului său istoric.

Pentru moment însă îndepărtarea lui Inochentie Micu din Transilvania și neîmplinirea speranțelor puse în efectele Unirii are consecințe grave pentru soarta acesteia. Mișcare de revenire în masă la ortodoxie ia o amploare tot mai mare, cunoscînd momentul maxim de intensitate între anii 1759-1761 sub conducerea călugărului Sofronie. Alungarea preoților uniți, ocuparea bisericilor, ținerea de sinoade și adunări pentru restaurarea ortodoxiei se împletesc cu nemulțumirile sociale, deviza mișcării devenind la un moment dat „a trecut puterea domnilor, acum noi sîntem domni”. Curtea decide, în cele din urmă, intervenția hotărîtă cu forță armată sub comanda guvernatorului Buccow, distrugerea mănăstirilor și schiturilor considerate drept centrele rezistenței ortodoxe și fuga lui Sofronie în Țara Românească fiind urmate însă, în curînd, de emiterea unui Edict de toleranță care recunoaște existența ortodoxiei în principat, iar după o conscripție a credincioșilor și clerului celor două două rituri are loc, în 1762, reconstituirea episcopiei ortodoxe, ca expresie a recunoașterii oficiale a stării de fapt existente.

Politica de toleranță adoptată de Curte în soluționarea conflictelor religioase din Transilvania constituie o parte integrantă din noua orientare a politicii generale imperiale, inaugurată după urcarea la tron a Mariei Terezia în anul 1740. Reformismul terezian, varianta a politicii de reforme inspirate de filosofia raționalistă a luminilor care cuprinde în epocă majoritatea țărilor continentului, pornește de la recunoașterea lucidă a crizei economico-sociale și instituționale a Vechiului Regim, agravată de conflicte naționale și confesionale care pun în pericol, pe durată lungă, stabilitatea și unitatea Imperiului. Soluția preconizată pentru modernizarea sistemului instituțional, înlăturarea piedicilor medievale anacronice din calea progresului economic, evitarea unor explozii sociale și a unor tendințe naționale centrifuge este aplicarea unor reforme raționale, luminate, puse în aplicare sub controlul Curții și al aparatului birocratic subordonat acesteia, care în ultimă instanță, în formularea inspirată a lui Nicolae Iorga, „să facă inutilă revoluția”.

În Transilvania, reformismul terezian aduce prefaceri în primul rînd în sistemul instituțional, întărind ponderea forurilor centrale, reducînd influența organelor reprezentative de Stări (dieta nu se mai convoacă după 1761), urmărind separarea administrației de justiție, instituind în comitate, în locul congreagațiilor tradiționale, așa-numitele Table Continue. Codul civil și penal

adoptat urmează a introduce ordine în distribuirea dreptății, înlăturînd anacronismele flagrante de tip medieval. În domeniul economic, cuvîntul de ordine este modernizarea și punerea în valoare rațională și pragmatică a resurselor. Societatea de agricultură de la Sibiu, înființată în 1769, își propune, de exemplu, dezbateră modalităților de îmbunătățire a cultivării pămîntului, de mărire a producției, de ameliorare a practicării viticulturii, de dezvoltare a creșterii animalelor. Se stimulează, de asemenea, înființarea unei industrii manufacturiere, dezvoltarea mineritului, promovarea comerțului. Sistemul fiscal, pus pe baze noi după conscripția din 1750 și perfecționat în deceniile următoare, are obiectivul declarat al realizării legăturii organice dintre sursele de venit impozabile și contribuția încasată, o repartitie echitabilă și eliminarea posibilităților de evaziune și abuz.

În domeniul esențial al problematicii sociale, reformismul terezian își propune intervenția statului în relațiile dintre stăpîni de pămînt și țărani printr-o reglementare urbarială menită a clarifica drepturile și obligațiile reciproce cu înlăturarea arbitrarului dominant pînă atunci. Dispozițiile din anii 1747 și 1769, considerate preliminarii la reglementarea generală preconizată, introduc distincția între munca efectuată cu vitele sau cu brațele, stabilind un quantum mai scăzut față de cel stabilit de dietă în 1714 și prescriind modalități de efectuare care elimină o seamă de posibilități de abuz generatoare de mari nemulțumiri țărănești. Reglementarea urbarială din Ungaria din 1767, aplicată și în comitatele Arad, Bihor, Maramureș și Satu Mare, precum și cea similară din Banat din 1780 stabilesc quantumul robotei la o zi cu vitele sau 2 zile cu palmele, reglementează mărimea sesiei țărănești, modalitățile de efectuare a obligațiilor, raportarea acestora la mărimea lotului deținut. Reformismul aduce modificări și în raporturile juridice dintre stăpîni de pămînt și țărani, deschizînd acestora din urmă calea recursului cu plîngerile lor la organele administrative și judiciare locale și centrale, pînă la nivelul cel mai înalt.

Același interes al dezamorsării unor acute tensiuni sociale stă, în parte, și la baza unei alte inițiative a reformismului terezian cu însemnate implicații pentru evoluția ulterioară – înființarea regimentelor grănicerești. Avînd desigur motivații militare (asigurarea pazei granițelor), economice (crearea unei forțe militare de grăniceri cu gospodării proprii mult mai puțin costisitoare decît armata regulată), politice și sanitare (asigurarea cordonului sanitar împotriva epidemiilor din provinciile vecine), regimentele grănicerești din sudul, estul și nord-estul Transilvaniei, ca și cele din Banat, aveau și menirea de a pune capăt unor situații conflictuale acute cum erau cele care opuneau de decenii locuitorii români ai Văii Rodnei Magistratului din Bistrița sau cele din scaunele secuiești și zonele intens locuite de mici nobili și boieri din sudul Transilvaniei nemulțumite de supunerea lor la contribuție. Nu lipsite inițial de rezistențe datorate opoziției față de obligațiile militare sau prozelitismul religios, pînă la urmă regimentele grănicerești s-au dovedit o cale pentru ridicarea socială, economică și culturală a regiunilor pe care le-au cuprins, iar pentru pentru mișcarea românească de emancipare elita reprezentată de clerul, ofițerii și

dascălii din cadrul lor a oferit un contingent important de suport în inițiativele susținute pînă la Revoluția de la 1848.

Promovarea învățămîntului a constituit o componentă esențială a politicii de reforme, promotorii unei atari politici considerînd educația drept un mijloc de primă însemnătate pentru asigurarea stabilității sociale prin realizarea idealului de supus bun contribuabil, mulțumit de situația sa delimitată precis în privința drepturilor și obligațiilor ce-i revin în cadrele organizării date a societății. Mișcările populare fiind atribuite, cu deosebire, lipsei de cultură, ignoranței, superstițiilor, necunoașterii reale a îndatoririlor și lipsei unei motivații adecvate a îndeplinirii acestora, politica școlară reformistă vedea în învățămînt un instrument eficace pentru prevenirea zguduirilor sociale violente. Rezultate importante în punerea în aplicare a unei astfel de strategii sînt realizate în epoca tereziană mai cu seamă în Banat unde se pun bazele unei rețele școlare ortodoxe, se organizează cursuri periodice pentru pregătirea dascălilor, se tipăresc și se difuzează manuale școlare în tiraje impresionante.

Sub semnul aceleiași tendințe de apropiere a politicii oficiale de cetățeanul menit a-i materializa și suporta totodată efectele, epoca tereziană inaugurează practica difuzării prin tipar, în toate limbile vorbite în Transilvania, a principalelor acte emise de guvernare, urmărindu-se astfel aplicarea lor în viață în cunoștință de cauză de către cei direct implicați. În acest sens, în perioada 1740-1780 sînt tipărite în Transilvania 31 de acte oficiale și în limba română, care acoperă tematic toate domeniile importante din punctul de vedere al reformei sociale, cu consecințe importante pe tărîmul cristalizării unei conștiințe civice care-și va pune amprenta cu deosebire asupra evoluțiilor din societatea transilvăneană în deceniile următoare.

Direcțiile principale ale reformismului luminat, schițate sau conturate de-abia în epoca tereziană, sînt adîncite pînă la ultimele lor consecințe, cu o consecvență doctrinară, în deceniul 1780-1790 marcat de puternica personalitate a împăratului Iosif al II-lea. Reforma instituțională inițiată în perioada anterioară aduce acum modificarea fundamentală a structurilor administrative și juridice ale principatului. După ce dieta dispăruse practic din rîndul centrelor de putere încă din ultimele două decenii ale epocii tereziene, iosefinismul lichidează și al doilea bastion al regimului de Stări – autonomia jurisdicțională. Reorganizarea administrativă a Transilvaniei în 10 comitate care nu țin seama de limitele anterioare ale comitatelor, districtelor și scaunelor nobiliare, secuiești și săsești înseamnă practic lichidarea sistemului anacronic al celor „trei națiuni”, populația principatului intrînd sub incidența aceleiași sistem administrativ-juridic pus în aplicare de un aparat funcționăresc numit și plătit de stat. Anularea autonomiei Pămîntului Crăiesc constituie o parte integrantă și o aplicare specifică a acestei politici de înlăturare a privilegiilor de sorginte medievală, egalitatea declarată a tuturor locuitorilor din aceste părți permițînd, apoi, rezolvarea favorabilă a dezideratelor de emancipare ale unor numeroase comunități orășenești și sătești românești, promovate cu stăruință, timp de decenii, în fața forurilor locale și centrale ale țării.

La înlăturarea sistemului celor „trei națiuni” se adaugă în mod firesc lichidarea regimului celor „patru religii recepte”. Fără a se renunța la ideea religiei catolice ca religie de stat, Edictul de toleranță marchează ștergerea principalelor restricții care grevau asupra confesiunilor acatolice, deschizându-se credincioșilor acestora, pe lângă libertatea exercitării cultului, accesul neîngrădit la funcții publice, dreptul de cetățenie în orașe, practicarea ramurilor economice, dobândirea proprietăților imobiliare. Sub semnul înlăturării unor prejudecăți și abuzuri de peste două secole, evreei sînt eliberați de povara celor mai anacronice semne ale discriminării, oferindu-li-se acces la toate activitățile economice și instituțiile de învățămînt ale țării, fiind stimulată totodată înființarea unui sistem școlar propriu.

Supușilor astfel eliberați din chingile unui sistem de privilegii ce le îngrădea inițiativa economică și promovarea socială, sistemul iosefin le deschide și calea dobîndirii unei educații și culturi corespunzătoare locului și rolului deținut în societate sau spre care aceștia tind. Învățămîntul devenind o problemă de stat, reglementările introduse instituie învățămîntul elementar obligatoriu și gratuit, cu un program adaptat intereselor de stat. Numirea directorilor școlari pentru școlile ortodoxe și greco-catolice în persoana lui Dimitrie Eustatievici și respectiv Gheorghe Șincai deschide calea unor evoluții promițătoare în acest sens și în mediul românesc din Transilvania, urmîndu-se experiența pozitivă a epocii tereziene din Banat. Libertatea tiparului, relaxarea cenzurii, atmosfera propice difuzării și schimbului de idei din Viena vremii îngăduie fortificarea numerică și calitativă a elitei intelectuale, generația Școlii Ardelene, care se cristalizează tocmai în acest deceniu ca o entitate culturală bine conturată, cu un program limpede de acțiune pentru ridicarea și emanciparea națiunii proprii, demonstrînd, pentru cazul specific al comunității românești, efectele benefice generale ale deceniului iosefin.

Pentru buna funcționare a sistemului conceput în astfel de coordonate era de esențială însemnătate comunicarea directă între putere și supuși pentru ca direcțiile politice imprimare de reformism să-și găsească audiența și aplicarea prin participarea conștientă a celor din urmă la transpunerea lor în realitate. Deși pentru cimentarea unității mozaicului etnico-social al Imperiului Iosif al II-lea introduce controversata măsură a generalizării limbii oficiale germane, totuși practica publicării dispozițiilor oficiale în toate limbile vorbite în principat dobîndește de-abia în deceniul iosefin întreaga sa amploare. În cazul publicațiilor oficiale în limba română difuzate prin tipar, creșterea numerică față de perioada tereziană este de peste 11 ori, cele 377 de acte cunoscute pentru anii 1781-1789 acoperind toate domeniile importante ale vieții publice. Excluză timp de veacuri de la cunoașterea și administrarea treburilor publice ale principatului și prin limba oficială latină, maghiară sau germană, majoritatea românească a Transilvaniei își vede acum deschisă calea spre ridicarea limbii sale la rangul de limbă oficială, recunoscută de facto, ca o premisă a participării cu drepturi depline la viața socială a țării.

Tot atât de viguroasă și hotărâtă este abordarea de către reformismul iosefin a celeilalte probleme esențiale a societății transilvănene – cea a raporturilor dintre stăpînii de pămînt și țărani dependenti. Cunoscînd la fața locului, prin vizitele întreprinse în Transilvania, fundamentala însemnătate și pondere a unei soluții reale în acest domeniu, Iosif al II-lea extinde și aici desființarea servituții personale din provinciile ereditare ale Imperiului, decretînd în 1785 dreptul iobagului la liberă strămutare, la căsătorie fără învoirea stăpînului, de a învăța carte și meserii, de a-și lăsa bunurile moștenire cu garantarea totodată a dreptului de folosință a pămîntului său, din care să nu poată fi scos de stăpîn fără motive întemeiate. Pentru reglementarea generală a relațiilor dintre stăpînii de pămînt și producătorii nemijlociți a fost pusă în mișcare o vastă conscripție urbarială menită a oferi imaginea reală a stărilor de fapt ca punct de plecare pentru stabilirea reciprocă a drepturilor și obligațiilor celor doi factori implicați în această ramură fundamentală a economiei. Pînă la realizarea unei atari reglementări, o seamă de dispoziții imperiale imediate au avut în vedere lichidarea celor mai flagrante abuzuri în domeniul perceperii dijmei, a cîrciumăritului, morăritului, a regimului defrișărilor, a procedurii de judecată privind țărani.

Obiectivul acestor reforme iosefine a fost, evident, asigurarea funcționării optime a tuturor ramurilor economiei și administrației de stat, cu eliminarea surselor principale de tensiune socială. Aparent surprinzător, efectele au fost însă cu totul opuse, momentul de apogeu al reformismului coincizînd cu cea mai mare ridicare țărănească din istoria Transilvaniei – răscoala lui Horea – totodată cea mai puternică zguduire socială de pe continentul european din deceniul premergător Revoluției franceze. În explicarea acestui paradox ne poate sluji ca punct de plecare analiza fină a lui Alexis de Tocqueville privind premisele marilor răsturnări sociale: „Nu întotdeauna se ajunge la revoluție mergînd din rău în mai rău. Cel mai ades se întîmplă ca un popor care a suportat fără să se plîngă, ca și cum nici nu le-ar simți, legile cele mai împovărătoare, să le răstoarne în mod violent îndată ce apăsarea acestora se ușurează. Regimul pe care îl distruge o revoluție este aproape mai bun decît cel care l-a precedat și experiența ne învață că momentul cel mai periculos pentru o rea guvernare este de obicei cel în care începe să întreprindă reforme”.

Într-adevăr, deși incontestabil regimul apăsător al sarcinilor iobăgești și abuzurile legate de îndeplinirea lor constituie cauza ultimă, fundamentală, a marii ridicări țărănești din Transilvania din anul 1784, totuși momentul acestei ridicări nu este cel al cuantumului maxim înregistrat de obligațiile urbariale în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, ci, dimpotrivă, frămîntările țărănești devin mai amenințătoare pe măsură ce ameliorările treptate introduse de reformism lasă să se întrevadă posibilitatea unei scuturări definitive a jugului lor. Actele oficiale adresate țaranului în limba sa, căile deschise pentru a se plînge împotriva pînă atunci atotputernicului său stăpîn la toate forurile pînă la împărat fac ca visul libertății totale să se transforme dintr-o himeră într-un deziderat tangibil. Exemplele concrete furnizate de reformism prin emanciparea

economică, socială și culturală a unor categorii ale țărânimii dependente, fie că e vorba de cei înrolați în regimentele grănicerești, fie de comunitățile de pe Pământul Crăiesc cărora rezoluțiile imperiale le recunosc libertatea încurajează tendința tot mai marcată de a aduce la îndeplinire ceea ce țărâni consideră a fi voința „bunului împărat” – eliberarea totală de obligații și înstăpânirea asupra pământului pe care-l lucrează – voință împiedicată a se materializa datorită opoziției nobiliare. Iar atunci când, în vara anului 1784, conscripția militară decretată de Curte pentru completarea regimentelor transilvănene, percepută de țărâtimea dependentă ca marea ocazie de a scăpa de iobăgie prin luarea armelor, este sistată datorită protestelor nobilimii, pentru țărâni devine evidentă calea ce trebuie urmată pentru înlăturarea celor ce stau piedică mult visatei libertăți.

Ridicându-se la răscoală în noiembrie 1784 sub conducerea lui Horea, țărâtimea își propune deci, în mod firesc pentru acest raționament, printr-un ultimatum care devine cel mai radical program antifeudal al anilor premergători Revoluției franceze, abolirea nobilimii ca și categorie socială („ca nobilime mai mult să nu fie”), împărțirea pământurilor nobiliare poporului de rînd și egalizarea statutului tuturor locuitorilor țării cuprinși într-o categorie unică, cea „a plătitorilor de dare” (aici făcînd o joncțiune, involuntară desigur, cu imposibilitatea generală avută în vedere ca obiectiv de împăratul reformator). La acest radical program de soluționare a problematicii sociale se adaugă, în conformitate cu specificul Transilvaniei, modalitatea țărânească de rezolvare a celei naționale. În condițiile în care marea majoritate a țărânimii dependente era românească, iar în aceeași proporție preponderentă stăpînii de pămînt aparțineau națiunii maghiare, obiectivele sociale ale răscoalei vizează implicit răsturnarea raporturilor existente în plan național. Dezideratele mișcării naționale românești, formulate de Inochentie Micu și duse mai departe de generația intelectuală a Școlii Ardelene privind lichidarea statutului dezavantajat și nedrept al națiunii celei mai vechi și mai numeroase din principat, care poartă sarcinile publice în proporția numărului său preponderent, se întîlnesc astfel, desigur sub o formă simplificată și adaptată mentalității și modului de acțiune al maselor țărânești, în implicațiile ultime ale programului și desfășurărilor concrete ale ridicării țărânești. Așa cum subliniază David Prodan, în concluziile fundamentalei sale monografii consacrate răscoalei, „lupta de emancipare se dă acum pe două planuri, unul al intelectualității pornind de sus, de la național, celălalt al țărânimii pornind de jos, de la social /.../ În perspectivă istorică răscoala întregeste programul națiunii cu dimensiunea ei socială, înălțimea conceptului cu greutatea masei sale, calea de luptă reformistă cu cea revoluționară. Țărânimii îi revine deplin meritul de a fi deschis, de la sine, procesul revoluționar al emancipării națiunii, chiar de la temelii sale”.

Desigur, a mai fost nevoie de o lungă evoluție, de peste o jumătate de veac, pentru ca cele două planuri ale mișcării de emancipare, cel social promovat de țărâtime prin căile și mijloacele proprii ei, și cel politic, promovat de intelectualitate, să se regăsească în torentul revoluționar al primăverii anului 1848. Pînă atunci însă, intelectualii români ai vremii se rezumă la o platonică

simpatie pentru starea și suferințele țărănimii, la condamnarea șerbiei ca o „robie pămîntească” (Samuil Micu), raliindu-se totodată refuzului evident al reformismului de a accepta schimbarea radicală, violentă, pe cale revoluționară a rînduieiilor existente. Atitudinea lor reflectă la scară proprie perplexitatea promotorilor reformismului, în frunte cu împăratul, în fața efectelor neașteptate ale măsurilor concepute în spiritul demofiliei și al progresului treptat, liniar și continuu. În fața realității care refuză să se supună așteptărilor doctrinare, răspunsul puterii iosefine este violent la rîndul său, înăbușirea armată a răscoalei și destinul tragic al conducătorilor ei marcînd și începutul sfîrșitului speranțelor într-o transformare a societății pe calea reformelor de sus, concepute sub deviza „Totul pentru popor, dar nimic prin popor”.

Într-adevăr, în ultimii ani ai deceniului iosefin se înmulțesc semnele eșecului uriașului efort de modernizare a structurilor Imperiului pe calea reformelor luminate aplicate într-un ritm și intensitate insuportabile pentru privilegiații principatului. Rezistența Stărilor, revenite după un prim șoc al radicalelor măsuri iosefine, zădărnicește prin obstrucție și opoziție deschisă finalizarea unor inițiative esențiale ca măsurarea pămînturilor în vederea întocmirii cadastrului, conscripția urbarială și introducerea impozabilității generale. Rezistența pasivă lasă locul unor adevărate mișcări opoziționiste ale Stărilor privilegiate în Țările de Jos austriece și în Ungaria. Inițiativele nefericite de politică externă, un război plin de insuccese împotriva Imperiului Otoman, izbucnirea Revoluției franceze și implicațiile sale previzibile pe continent, rivalitatea cu Prusia și, în sfîrșit, boala și epuizarea fizică personală a lui Iosif al II-lea grăbesc prăbușirea edificiului reformelor, revocarea acestora în 1790, în preajma morții împăratului, marcînd încheierea unei epoci a optimismului specific Luminilor privind atotputernicia reformismului rațional și deschizînd frămîntata epocă a Revoluției franceze și a veacului naționalităților în care abordările doctrinare sînt nevoite să lase locul unor realități concrete care-și revendică primatul cu autoritate.

Revocarea reformelor iosefine înainte de dispariția împăratului reformator a fost primită cu mult entuziasm de către privilegiații din întreaga Monarhie care-și văzuseră serios periclitate pozițiile în deceniul anterior. În Transilvania se restabilesc vechile instituții și structuri administrativ-juridice, se anulează măsurile iosefine, se fac pregătiri pentru reconvocarea dietei, se reorganizează Universitatea săsească. Deosebit de acut este resimțită de către români această tendință de revenire la sistemul anterior. Nobilimea începe prigoana împotriva funcționarilor români instituți în perioada domniei lui Iosif al II-lea, clerul este suspectat, urmărit, acuzat de propagarea spiritului de răzvrătire, de inițierea răscoalei lui Horea. Stările privilegiate urmăresc să anihileze realizările dobîndite de români pe tărîm școlar prin sistarea ajutoarelor materiale pentru școlile ortodoxe, prin tendința înlăturării directorilor școlari români și încercarea introducerii limbii maghiare în instituțiile de învățămînt românești. Pe Pămîntul Crăiesc se vehiculează ideea scoaterii românilor din

proprietățile și drepturile dobândite pe baza concivilității promulgate de Iosif al II-lea.

Noul împărat Leopold al II-lea, venind din Toscana după o experiență reformatoare încununată de succes, este hotărât să continue programul de reforme și la nivelul general al Imperiului, dar în forme mai adecvate condițiilor concrete decât procedase doctrinarul său frate. Încheind pace cu Imperiul Otoman și reglementând relațiile cu Prusia, el pune capăt frământărilor opoziționiste ale Stărilor din Țările de Jos, Ungaria și Transilvania, acceptând restabilirea vechilor structuri instituționale și convocarea dietelor provinciale cu gândul de a imprima acestora, pe măsura instalării unor condiții politice mai favorabile, a unui conținut și rol nou, adecvat intențiilor de modernizare a societății. Concomitent, noul curs al postiosefinismului leopoldin încurajează mișcările revendicative ale popoarelor nemaghiare ca o contrapondere față de tendințele opoziționiste, centrifuge ale Stărilor privilegiate din Ungaria și Transilvania. Autorizarea Congresului național iliric de la Timișoara din toamna anului 1790 și primirea favorabilă a programului de revendicări pe care acesta îl formulează în numele ortodocșilor sârbi și români constituie o încurajare și pentru românii din Transilvania în vederea trecerii la acțiune pentru salvagardarea drepturilor dobândite în deceniul iosefin și extinderea acestora în spiritul programului național de emancipare.

Experiența șocantă a reformismului iosefin, care a zdruncinat serios credința în imuabilitatea sistemului privilegiilor de Stări, efectele europene ale Revoluției franceze și amenințarea mișcării de emancipare a popoarelor nemaghiare determină un proces de diferențiere și în conștiința politică nobiliară a vremii. Are loc astfel cristalizarea unui program reformist nobiliar care, dându-și seama de imposibilitatea menținerii neschimbate a vechilor structuri și de necesitatea imperioasă a unor înnoiri modernizatoare, își propune o reglementare a relațiilor dintre stăpînii de pămînt și țărani pînă la răscumpărarea totală a obligațiilor urbariale, introducerea treptată a impozabilității generale, egalitatea confesională (inclusiv emanciparea ortodocșilor), accesul nenobililor la funcții publice. Aceste obiective, situate în general la nivelul reformismului practicat în deceniile anterioare, urmau însă a fi îndeplinite prin organele reprezentative de Stări, sub controlul acestora și condiționate de realizarea concomitentă a dezideratelor de ordin național între care se situa promovarea limbii maghiare în toate domeniile vieții publice ca o garanție a menținerii preponderenței proprii și în noile condiții create de reforme. Această orientare a rămas însă minoritară, partea preponderentă a Stărilor însușindu-și din acest program doar postulatele naționale, legate de menținerea neschimbată a regimului privilegiilor anterioare.

O atare orientare, caracterizată de istoriografia ungară ca „naționalism feudal”, este cea care domină lucrările dietei Transilvaniei din 1790-1791. Stăpînită de ideea restabilirii situației economice, sociale, instituționale anterioare reformelor iosefine și de dorința pedepsirii celor considerați vinovați de aceste înnoiri, precum și de urmările răscoalei lui Horea, dieta adoptă cu

mare greutate legiferarea libertății personale a țăranilor decretată de Iosif al II-lea, îngrădind dreptul de liberă strămutare cu o seamă de condiții care-i anulează în bună parte efectele. Restaurarea drepturilor de judecată ale stăpînitorilor de pămînt asupra supușilor prin scaunele domeniiale desființate de iosefinism, transformarea pedepselor bănești în pedepse corporale, legiferarea proprietății exclusive a stăpînitorilor de pămînt asupra pădurilor constituie semne evidente ale unui sever „regim al reacțiunii” care urma să se institui curînd. O atare mentalitate de restaurare a vechilor rînduiri își pune puternic amprenta și asupra proiectului de reglementare generală a raporturilor urbariale elaborat de o comisie numită de dieta din 1790-1791 și care pornește, în mod semnificativ, de la principiul dreptului exclusiv și nelimitat al nobilimii asupra pămîntului, folosința acordată producătorului direct depinzînd ca durată și extindere de bunul plac al stăpînitorului. Chiar dacă, sub impulsul vremurilor noi, plafonul obligațiilor în muncă este redus la 3 zile cu palmele sau 2 zile cu vitele, în schimb declararea drept ilegală a tuturor schimbărilor adoptate de reformismul terezian și iosefin în raport cu reglementarea dietală din 1714, legiferarea pedepselor corporale, dreptul stăpînitorului de a-l scoate oricînd pe țăran din lotul său și de a-i lua, după șapte ani de folosință, defrișările efectuate de el constituie semnele evidente ale unui spirit retrograd care face doar aparent paradoxul după care neîncluderea proiectului pe ordinea de zi a dietelor următoare a fost principala concesie făcută țăranilor în cele două decenii următoare anului 1790.

Aceeași orientare refractară soluțiilor reale caracterizează și lucrările comisiilor însărcinate cu examinarea problemelor școlare și ale îmbunătățirii situației clerului, opinia dominantă fiind inutilitatea înmulțirii numărului școlilor, ideea frecventării de către români a școlilor celorlalte națiuni și instituirea în școlile românești a dascălilor cunoscători de limba maghiară. În același spirit al „naționalismului feudal”, dieta de la Cluj din 1790-1791 declară limba maghiară „limbă națională și principală” în Transilvania, care urmează să fie introdusă în cadrul tuturor instituțiilor administrative și juridice ale principatului, precum și ca obiect de studiu, iar în perspectivă ca limbă de predare a tuturor școlilor.

În condițiile acestei ofensive restauratoare a sistemului privilegiilor exclusive de Stări, care amenința cu pierderea a tot ceea ce s-a realizat în perioada anterioară și cu punerea în pericol a însăși identității naționale proprii, elita intelectuală românească trece, la rîndul ei, la acțiune politică, beneficiind și de semnele încurajatoare ale postiosefinismului leopoldin, ale analogiei Congresului iliric de la Timișoara și, în plan mai larg, de atmosfera spirituală a epocii Revoluției franceze în care ideea emancipării se întrupează în principiile *Declarației drepturilor omului și cetățeanului*. În memoriile elaborate în vara și toamna anului 1790, adresate Guberniului Transilvaniei și Curții imperiale, care poartă semnăturile episcopilor Gherasim Adamovici și Ioan Bob, ale lui Petru Maior și Ioan Para, ale ofițerilor români din regimentele de graniță, se solicită menținerea convicțiilor decretate de Iosif al II-lea sau ridicarea românilor la dieta următoare ca națiune legal recunoscută, egală în drepturi cu celelalte

națiuni constituționale ale principatului, reprezentarea lor în dietă prin episcopi și alți deputați, convocarea sinodului sau a unui congres național, după modelul celui iliric de la Timișoara, pentru formularea autorizată a revendicărilor naționale, care să fie prezentate dietei și Curții. Respingerea acestor doleanțe și convocarea dietei de la Cluj fără reprezentare românească (exceptând prezența episcopul Ioan Bob) determină elaborarea de către personalitățile reprezentative ale elitei intelectuale a unui amplu memoriu înaintat Curții prin episcopul unit de Oradea Ignatie Darabant în martie 1791. Acest act, intrat în istorie sub numele de *Supplex Libellus Valachorum*, devine programul politic fundamental al mișcării românești de emancipare din Transilvania la care se vor raporta timp de peste un veac toate inițiativele politice naționale ale românilor din această parte de țară.

Pornind în mod semnificativ pentru spiritul care-l animă de la formularea preluată din *Declarația drepturilor omului și cetățeanului* privind necesitatea ca „drepturile atît ale omului, cît și ale societății civile să se extindă, înainte de toate, la toți membrii care o alcătuiesc prin unirea lor și susțin și cu viața și cu avutul lor sarcinile conservării ei”, memoriul revendică recunoașterea „tuturor drepturilor civile și regnicolare” ale națiunii române. Acestea se concretizează în ștergerea numirilor jignitoare de „tolerați, admiși, nesocotiți între Stări” la adresa românilor cuprinse în codurile de legi ale principatului, asigurarea pentru clerul, nobilimea și poporul de rînd, orășenesc și sătesc, ale națiunii române a unor drepturi și beneficii similare cu cele ale unor categorii analoage ale celorlalte națiuni, participarea proporțională la ocuparea funcțiilor publice și la reprezentarea în dietă, denumiri românești pentru unitățile administrative cu majoritate sau populație semnificativă românească pentru ca „toți locuitorii Principatului, fără vreo deosebire de națiune sau religie, să se folosească și să se bucure, după starea și condiția fiecăruia, de aceleași libertăți și beneficii și să poarte aceleași sarcini pe măsura puterilor lor”.

În argumentarea acestui program sînt puse în valoare rezultatele cercetărilor istorico-filologice ale generației Școlii Ardelene, apelîndu-se la dreptul istoric ce domină încă mentalitatea forurilor de decizie locale și centrale cărora li se adresau revendicările memoriului. Este invocată astfel vechimea poporului român în Transilvania, originea sa din coloniștii romani așezați în Dacia, menținerea sa cu un statut de egală îndreptățire și după cucerirea maghiară, excluderea din cadrele sistemului constituțional al principatului fiind considerată o inovație introdusă ilegal în codurile de legi ale Transilvaniei elaborate în secolul al XVII-lea. Religia ortodoxă s-a bucurat dintotdeauna de un statut similar cu cel deținut de catolici și nu a fost menționată în rîndul „religiilor recepte” instituite în urma Reformei religioase pentru că ea nu a fost tulburată de aceasta în drepturile ei străvechi.

Pledoaria istorico-juridică în favoarea restituirii unor drepturi pierdute fără temei legal, în spiritul dominant al epocii următoare revocării reformelor iosefine, este dublată de apelul la dreptul natural, în sensul filosofiei epocii luminilor, invocîndu-se numărul preponderent al românilor în Transilvania,

sarcinile fiscale și militare purtate în proporția acestui număr, rolul lor preponderent în susținerea economiei principatului, ceea ce impune, conform dreptății și echității naturale, participarea în aceeași proporție la drepturi și beneficii. Aceasta ar fi spre folosul țării prin stimularea clerului și nobilimii românești spre cultură, a poporului de rînd spre sîrguință, a întregii națiuni spre înțelegere reciprocă cu celelalte națiuni ale țării, înlăturîndu-se conflictele, neîncrederea, frămîntările care primejduiesc securitatea și liniștea publică.

Luat în dezbaterile forurilor aulice, memoriul este trimis în 18 mai 1791 dietei de la Cluj cu un rescript imperial care solicită propuneri privind modalitățile de a se asigura pe seama poporului român, cu respectarea legilor în vigoare, a drepturilor cetățenești, a libertății exercitării religiei, a întreținerii corespunzătoare a clerului și a educației necesare. Răspunsul dietei, după dezbateri furtunoase, s-a situat la nivelul concepției generale, refractare la înnoiri, care a caracterizat ansamblul lucrărilor organului reprezentativ de Stări al principatului. Respingînd printr-o simplă negație argumentația istorică a memoriului, dieta a opinat că fiecare dintre categoriile societății românești din Transilvania se bucură de un statut similar cu omologii lor din cadrul celorlalte națiuni, astfel încît orice modificare în acest sens ar constitui o răsturnare a sistemului legal aflat în vigoare. Întreținerea clerului este o problemă a credincioșilor fiecărei confesiuni, iar în privința educației, aceasta să nu fie prea costisitoare și să nu dăuneze intereselor economice prin îndepărtarea românilor de practicarea agriculturii. Singurele domenii în care nobilimea se declară dispusă la concesiune este reglementarea printr-un articol de lege a liberului exercițiu al religiei ortodoxe și recunoașterea egalității în drepturi a românilor de pe Pămîntul Crăiesc. Opoziția vehementă a deputaților sași față de această încercare de a se da satisfacție parțială revendicărilor românești pe seama privilegiilor săsești determină, însă, pînă la urmă, înlocuirea în forma finală a opiniei dietale a acestui punct cu promisiunea elaborării unui proiect pentru dieta următoare.

Opinia negativă a dietei nu a însemnat însă decît încheierea unei etape în mișcarea pentru susținerea postulatelor românești de emancipare, rămînînd ca acțiunea politică să continue la Viena, la nivelul forurilor de decizie centrale. Pentru a da greutate acestor noi demersuri, mișcarea își lărgeste baza socială, textul latin al memoriului este difuzat în traducere românească pentru mobilizarea opiniei publice naționale, iar sinoadele celor două biserici românești, întrunite în septembrie 1791, își asumă rolul unor reprezentanțe naționale, acordînd mandat celor doi episcopi să susțină cauza națiunii la Viena.

În 30 martie 1792, episcopii Ioan Bob și Gherasim Adamivici înaintează împăratului un nou memoriu, însoțit de 21 de anexe, care cuprinde o examinare critică a luărilor de poziție oficiale față de postulatele românești și o reformulare, precizare și concretizare a programului de revendicări. Astfel, se cere ca românii să fie numiți în funcții publice în proporția numărului lor preponderent, iar clerul ortodox să primească toate drepturile și beneficiile clerului celorlalte religii. Să se permită convocarea unei adunări naționale după

modelul Congresului național iliric, la care să participe reprezentanții tuturor categoriilor sociale și unde să se discute modalitățile eliberării națiunii române de opresiune și ale repunerii ei în drepturile sale, inclusiv prin aplicarea prevederilor Diplomei din 1701 privind includerea poporului de rînd între Stări.

Dezbaterea asupra revendicărilor românești la nivelul Curții are loc, însă, în primăvara și vara anului 1792, în condiții politice mult schimbate față de anul precedent. Moartea neașteptată a împăratului Leopold și urcarea la tron a lui Francisc marchează încheierea perioadei postiosefine de reforme și experimente constituționale, iar izbucnirea războiului cu Franța revoluționară propulsează în prim-plan elementele conservatoare, adepte ale compromisului, considerat indispensabil în noile împrejurări, cu Stările privilegiate locale. În acest climat politic, rezoluția imperială din 26 mai 1792 îi admonestează sever pe cei doi episcopi pentru asumarea rolului de deputați ai națiunii, ei fiind îndrumați să îndemne poporul, prin intermediul clerului subordonat, la supunere, liniște și bună înțelegere cu concetățenii lor. La revenirea episcopilor printr-o nouă petiție, răspunsul Curții se limitează la promisiunea vagă a luării în considerare viitoare a cererilor prezentate și la instruirea guvernatorului Transilvaniei de a nu mai permite jignirea românilor sau prigonirea clerului lor. La aceasta adăugîndu-se articolul de lege privind liberul exercițiu al religiei ortodoxe, mișcarea politică românească din anii 1790-1792 și misiunea episcopilor la Viena se încheie fără a se fi reușit realizarea obiectivului fundamental al recunoașterii politice, constituționale, a națiunii proprii.

În împrejurările unui „regim al reacțiunii” în plină expansiune, epoca acțiunilor politice deschise lasă locul dezbaterii problemelor ridicate de *Supplex* în cadrele unei polemici istorico-filologice care domină deceniile următoare, menținînd problematica românească în actualitatea unei opinii publice care depășește nivelul principatului și al Imperiului. Concomitent, însă, nu se abandonează nici ideea reluării programului național de revendicări, folosindu-se fiecare prilej favorabil care se oferă și abordîndu-se o seamă de obiective parțiale asupra cărora un dialog cu oficialitatea se dovedea a fi posibil.

Noul program de reforme, care în deceniile următoare cunoaște o veritabilă elaborare doctrinară prin așa-numitul „sistem Metternich” al unui reformism conservator, nu constituie însă decît un palid epigon al marilor inițiative reformatoare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, incapabil a salva anacronicele structuri învechite și a zăgăzui calea mișcărilor de emancipare națională și socială. Revoluția de la 1848 marchează deopotrivă sfîrșitul unei epoci – cea a reformelor de sus menite a perpetua în forme noi o realitate depășită de vremuri – și un început totodată al remodelării societății din această parte a Europei după canoanele moderne, victorioase în Occident, ale proprietății libere și democrației politice.

BIBLIOGRAFIE

- Arneth, Alfred, *Geschichte Maria Theresias*, I-X, Viena, 1863-1879
- Bozac, Ileana, Pavel, Teodor, *Călătoria lui Iosif al II-lea în Transilvania la 1773*, I-II, Cluj-Napoca, Centrul de studii transilvane, 2007-2011
- Gyémánt, Ladislau, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania 1790-1848*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1986
- Hitchins, Keith, *L'idée de nation chez les Roumains de Transylvanie 1691-1849*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1987
- Iorga, Nicolae, *Originea și dezvoltarea statului austriac*, Iași, 1918
- Kosáry, Domokos, *Művelődés a XVIII-ik századi Magyarországon*, Budapest, 1980
- Mitrofanov, Paul von, *Joseph II. Seine politische und kulturelle Tätigkeit*, I-II, Viena-Leipzig, 1910
- Prodan, David, *Răscoala lui Horea*, I-II, București, Editura științifică și enciclopedică, 1979
- Prodan, David, *Problema iobăgiei în Transilvania 1700-1848*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1989
- Prodan, David, *Supplex libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, Editura Enciclopedică, 1998
- Răduțiu, Aurel, Gyémánt, Ladislau, *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română 1701-1847*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1981
- Tocqueville, Alexis de, *L'Ancien Régime et la Révolution*, Paris, 1857
- Trocsányi, Zsolt, *Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690-1740*, Budapest, 1988
- Wandruszka, Adam, *Leopold II*, Viena-München, 1965

Profesori DHC ai Departamentului de Relații Internaționale și Studii Europene – Universitatea din Oradea

Prof. Jean Pierre Colin, Universitatea Reims Champagne Ardenne

Prof. Maurice Vaisse, Universitatea Sciences Po, Paris

Prof. Istvan Suli Zakar, Universitatea din Debrecen

Prof. Enrique Banus, Universitatea Internațională a Cataloniei, Barcelona

Prof. Vasile Vese, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj Napoca

Prof. Andrei Marga, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj Napoca

Prof. Ariane Landuyt, Universitatea din Siena

Prof. Maria Manuela Tavares Ribeiro, Universitatea din Coimbra

Prof. Georges Contogeorgis, Universitatea Panteion, Atena

Prof. Iordan Gh. Bărbulescu, Școala Națională de Studii Politice și
Administrative, București

COMISIA DE SUSTINERE A LAUDATIO

Prof. Ioan Horga, Universitatea din Oradea

Prof. Andrei Marga, Universitatea „Babeş Bolyai” Cluj-Napoca

Prof. Carol Iancu Universitatea Universitatea „Paul Valéry” – Montpellier III,
Franța

Cercetător științific I dr. Lucian Nastasa Kovacs, Academia Română - Filiala
Cluj-Napoca

Prof. Viorel Faur Universitatea din Oradea

Prof. Gabriel Moisa Universitatea din Oradea

Prof. Sorin Șipoș Universitatea din Oradea

Prof. Antonio Faur Universitatea din Oradea

Prof. Mircea Brie, Universitatea din Oradea

Conf. Gabriela Goudenhoft Universitatea din Oradea

Conf. Alina Stoica Universitatea din Oradea

Lector Florentin Chirodea Universitatea din Oradea

Lector Florin Sfrengu Universitatea din Oradea